

DIŞ BAKIŞ

TÜRK'ÜN GÖZÜNDEN DIŞ POLİTİKA

PROF. DR. MEHMET YÜCE
PROF. DR. YILDIZ DEVECİ
BOZKUŞ
DOÇ. DR. KAMELYA TEKNE

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI
GENEL SEKRETERİ
KUBANIÇBEK ÖMÜRALİEV

DOÇ.DR.RAMİN SADIK
DOÇ.DR.DAMLA TAŞKIN
KÜBRA IŞIK YELTİN

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI

OKUYUCULARA MESAJ

Değerli okuyucular,

TUDPAM olarak hazırladığımız **Dış Bakış** dergisinin bu sayısında, Türk Devletleri Teşkilatı'nın giderek derinleşen kurumsal yapısını, bölgesel iş birliği vizyonunu ve Gebele 2025 Zirvesi'nin ortaya koyduğu stratejik yönelimleri bütün boyutlarıyla ele alıyoruz. Türk dünyasında entegrasyonun ivme kazandığı bu dönemde, barış, bağlantısallık, güvenlik ve ortak kimlik inşası çerçevesinde şekillenen yeni jeopolitiği çok yönlü biçimde inceliyoruz.

Bu özel sayımızın en dikkat çekici katkılarından biri, **TDT Genel Sekreteri Büyükelçi Kubanıçbek Ömüraliyev'in** "Gebele 2025: Barışın, Bağlantısallığın ve Türk Dünyasının Geleceğinin İnşası" başlıklı açılış yazısıdır. Sayın Ömüraliyev, Türk dünyasının karşı karşıya olduğu fırsatları ve kurumsal dayanışmanın geleceğini değerlendirirken, teşkilatın yeni döneme ilişkin vizyonunu da açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Kendilerine dergimize sundukları değerli katkı için teşekkür ediyoruz.

Bu sayıda ayrıca **Prof. Dr. Mehmet Yüce**, Türk Devletleri Teşkilatı'nı yeni bir entegrasyon modeli olarak ele alarak örgütün bölgesel dinamiklerdeki konumunu teorik bir çerçevede değerlendiriyor.

Prof. Dr. Yıldız Deveci Bozkuş, TDT'nin yumuşak güç unsurlarını ve Gebele Zirvesi'nin bölgesel dayanışmaya etkilerini incelerken; Doç. Dr. Kamelya Tekne, Türk dünyasındaki kurumsal iş birliğinin tarihî kökenlerini titizlikle analiz ediyor.

OKUYUCULARA MESAJ

Güvenlik boyutunda ise **Doç. Dr. Ramin Sadık**, Türk ülkeleri arasında ortak askerî yapılanma fikrinin stratejik önemini tartışarak bölgesel savunma mimarisine dair önemli tespitlerde bulunuyor.

Dr. Damla Taşkın, dijital diplomasinin TDT çerçevesinde hangi imkânları sunduğunu ve bu alanın entegrasyon-iletişim sürecine nasıl katkı sağladığını değerlendiriyor.

Kübra Işık Yeltin ise TDT'nin siyasi entegrasyon kapasitesini güncel uluslararası krizlerden biri olan Rusya-Ukrayna Savaşı bağlamında sorguluyor.

Bu sayıda yer alan çalışmalar, Türk Devletleri Teşkilatı'nın yalnızca kültürel bir dayanışma platformu değil; aynı zamanda bölgesel güvenlik, ekonomik iş birliği, dijital dönüşüm ve kamu diplomasisi gibi alanlarda yükselen bir güç merkezi olduğunu ortaya koymaktadır. TUDPAM olarak amacımız, bu vizyonun akademik ve entelektüel boyutunu derinleştirmek; Türk dünyasının geleceğine yönelik perspektifleri çok yönlü biçimde okuyucularımıza sunmaktır.

Katkılarıyla bu sayıyı zenginleştiren kıymetli genel sekreterimize, akademisyenlerimize ve uzmanlarımıza teşekkür eder; siz değerli okuyucularımıza düşündürücü, ufuk açıcı ve yeni bakış açıları kazandıracak bir okuma dilerim.

Hüseyin YELTİN
TUDPAM BAŞKANI

İÇİNDEKİLER

01 TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI GENEL SEKRETERİ KUBANIÇBEK ÖMÜRALİYEV

Gebele 2025 Barışın, Bağlantısallığın
ve Türk Dünyasının Geleceğinin
İnşası

09 PROF. DR. MEHMET YÜCE

Yeni Bir Entegrasyon Modeli Olarak
Türk Devletleri Teşkilatına Bakış

17 PROF. DR. YILDIZ DEVECİ BOZKUŞ

Türk Devletleri Teşkilatı'nda
Yumuşak Güç Unsurları ve Bölgesel
Dayanışma Dinamikleri: Gebele
Zirvesi Üzerine Bir Değerlendirme

32 DOÇ. DR. KAMELYA TEKNE

Türk Dünyasında Kurumsal İş
Birliğinin tarihî Kökenleri

37 DOÇ. DR. RAMİN SADIK

Türk Ülkeleri Arasında Ortak Askerî
Yapılanma Fikrinin Stratejik Önemi
Üzerine Bir Değerlendirme

43 DR. DAMLA TAŞKIN

Dijital Diplomasi Perspektifinden
Türk Devletleri Teşkilatı:
Entegrasyon, İletişim ve Güç İnşası

48 KÜBRA IŞIK YELTİN

Türk Devletleri Teşkilatı Siyasi
Entegrasyonu Sağlayabilecek Mi?
Rusya-Ukrayna Örneği

Dergi Hakkında

Türk Dış Politikası Araştırma Merkezi © 2025

İMTİYAZ SAHİBİ
HÜSEYİN YELTİN

DERGİ EDITÖRÜ
ZEYNEP GİZEM ÖZPINAR
AHMET ZİYA GÖKALP

DİL EDITÖRÜ
SİMANUR ŞEN

YAYIN KURULU
MUSTAFA METİN KAŞLILAR
ANIL UĞUR

SAYFA VE KAPAK TASARIM
GÖRKEM BERK GEDİKLİ
ANIL UĞUR
TUANA EDA ARIKOĞLU

Bu dergide yer alan düşünce ve görüşler tamamen yazarların şahsi fikirlerini yansıtmaktadır. Yayınlanan içerikler hiçbir şekilde herhangi bir kurum, kuruluş veya çalışanının resmi görüşlerini temsil etmez. Dergi, içerikte yer alan bilgilerin doğruluğu konusunda herhangi bir taahhütte bulunmaz ve okuyucuların kendi analizlerini yapmalarını teşvik eder.

TÜRK DIŞ POLİTİKASI ARAŞTIRMA MERKEZİ

E-Posta: info@tudpam.org

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5’inci maddesinin 2’nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.”

GEBELE 2025 BARIŞIN, BAĞLANTISALLIĞIN VE TÜRK DÜNYASININ GELECEĞİNİN İNŞASI

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI
GENEL SEKRETERİ
BÜYÜKELÇİ
KUBANIÇBEK ÖMÜRALİYEV

Türk Dünyasının Ortak Yolculuğunda Yeni Bir Dönüm Noktası

7 Ekim 2025 tarihinde Azerbaycan'ın kadim Gebele şehrinde "Bölgesel Barış ve Güvenlik" temasıyla gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) On İkinci Zirvesi, Türk Dünyasının ortak yürüyüşünde tarihi bir sayfa açmıştır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in ev sahipliğinde, üye ve gözlemci devletlerin liderlerinin yüksek katılımlarıyla icra edilen zirve, bir kez daha Türk dünyasının en güçlü dayanağının birlik, karşılıklı güven ve ortak vizyondan doğduğunu teyit etmiştir.

Siyasi ve Stratejik Ufuk: Barış ve İstikrarın Kurumsallaşması

Gebele Zirvesi, TDT'nin bölgesel güvenlik ve siyasi diyalog açısından giderek daha etkili bir platforma dönüştüğünü ortaya koymuştur. Egemenlik, toprak bütünlüğü ve içişlerine karışmama ilkelerine olan ortak bağlılık yeniden vurgulanırken; Gebele Bildirisi, Türk devletlerinin küresel dalgalanmalar döneminde dayanışma ruhuyla hareket ederek yeni uluslararası güvenlik ortamına kolektif bir duruşla uyum sağlama kararlılığını güçlü biçimde ifade etmiştir. Liderler, çok boyutlu stratejik iş birliğimizi daha da derinleştirecek ve bölgesel barış konusundaki kolektif sorumluluğu pekiştirecek Türk Devletlerinin Stratejik Ortaklık, Ebedî Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması üzerindeki çalışmaları hızlandırma konusunda mutabık kalmışlardır. Zirvede, barış ve güvenliği tehdit eden insani krizler dâhil yeni meydan okumalar karşısında eşgüdümlü hareket etmenin aciliyeti vurgulanmış, stratejik öngörü ve ortak girişimlerin artırılması çağrısında bulunulmuştur.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in, uluslararası hukukun temel ilkelerinin ağır şekilde ihlal edildiği bir dönemde,

"Aynı zamanda liderler, barış ve diplomasinin önceliğini bir kez daha teyit etmiş, Macaristan Başbakanı Viktor Orbán'ın "Bazıları savaştan bahsederken, biz (TDT olarak) diyalogdan ve kalıcı barıştan yanayız" sözleri salonda yankı bulmuştur."

Türk devletlerinin tek bir güç merkezi olarak birleşmesinin ve askerî-savunma alanındaki iş birliğinin güçlendirilmesinin önemine dair ifadeleri, Azerbaycan'ın Dönem Başkanlığı sürecinde Teşkilatın yönüne ışık tutacaktır. Gebele Zirvesi, üye devletlerin savunma sanayisi, terörizmle mücadele, aşırılıkla mücadele, sınır ötesi suçlar, siber tehditler ve diğer risklerle ilgili alanlarda kapsamlı bir TDT güvenlik ekosistemi oluşturma iradesini de teyit etmiştir.

Liderler, Afganistan, Gazze, Suriye ve Ukrayna gibi bölgesel sıcak noktalar konusunda da bölgesel sahiplenme anlayışıyla hareket ederek çatışmaların yatıştırılmasına katkı sunma yönündeki kolektif sorumluluklarını vurgulamışlardır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Türk devletleri arasında askerî ve savunma-teknik alanlarındaki iş birliğinin kolektif güvenliğin sağlanmasında önemli faktörlerden biri hâline geldiğini vurgulayarak

2026 yılında Azerbaycan'da Türk Devletleri Teşkilatı için ortak askerî tatbikatlar düzenlenmesini teklif etti. Buna paralel olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da savunma sanayisi alanındaki iş birliğinin önemini altını çizerek Türk devletlerinin terörizm, yasadışı göç, siber tehditler ve iklim değişikliği gibi sorunlarla birlikte mücadele ederek ortak güvenlik ve istikrarlarını güçlendirebileceklerine inandığını ifade etti. Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev'in, küresel gelişmeleri derinlemesine analiz etmek ve gerekli kararları almak üzere Dışişleri Bakanları ve Güvenlik Kurumları Başkanlarının düzenli toplantılarının yapılması yönündeki teklifi; Cumhurbaşkanı Sadır Caparov'un, yeni güvenlik tehditlerine karşı ortak eylem mekanizması oluşturulmasına dair girişimi ise TDT'nin güvenlik mimarisine yön veren cesur adımlar olmuştur.

Zirvede ayrıca “**TD+**” adıyla yeni bir format benimsenmiş, bu esnek çerçeveye dış ortaklarla diyalogun genişletilmesi ve Türk dünyasının uluslararası angajmanının güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu girişim, Birleşmiş Milletler ve İslam İş Birliği Teşkilatı nezdinde gözlemci statüsü kazanma ortak vizyonumuzla da örtüşmektedir.

Ekonomik Bütünleşme, Ulaştırma ve Dijital Dönüşüm

Gebele Zirvesi, ekonomik iş birliğinde de yeni bir aşamanın başlangıcını müjdelemektedir. Üye devletler, Sürdürülebilir Kalkınma için Hizmetler ve Yatırım Kolaylaştırma Anlaşması müzakerelerine resmen başlamış; Kazakistan, Özbekistan ve diğer ülkeler ise Ekonomik İşbirliği Konseyi, Siber Güvenlik Konseyi ve Dijital Yenilikler Merkezi gibi yeni yapılar önererek ekonomik etkileşimi genişletme iradesini ortaya koymuştur. Bu adımlar, Türk coğrafyasını ticaret, yenilikçilik ve girişimcilik bakımından bütünleşmiş ve dinamik bir ekonomik alan hâline getirme hedefinin bir parçasıdır.

Bu bağlamda, teşkilatın ilk ortak finansal kurumu olan **Türk Yatırım Fonu (TYF)** bir kez daha ekonomik entegrasyonun temel taşı olarak öne çıkmıştır. Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev’in de belirttiği gibi fonun tam anlamıyla faaliyete geçmesi, KOBİ’lerin desteklenmesi, yeşil dönüşümün hızlanması ve sanayi iş birliğinin güçlenmesi bakımından büyük ivme yaratacaktır.

**Büyükelçi Kubançbek
ÖMÜRALİYEV**
*Türk Devletleri Teşkilatı
Genel Sekreteri*

Bağlantısallık, ortak refahımızın omurgasını oluşturmaya devam etmektedir. Siyasi zorluklara rağmen Türk devletleri, **Zengezur Koridoru, Orta Koridor (Trans-Hazar) ve Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demiryolu** gibi projelerin ilerletilmesi konusundaki kararlılıklarını yinelemişlerdir. Bu projeler, Türk coğrafyasını Asya ile Avrupa arasında stratejik bir köprüye dönüştürecektir.

Dijitalleşme ve teknoloji de zirvenin öne çıkan temalarından olmuştur. Üye devletler, **Dijital Türk Dünyası Konsepti**’ne ve 2026 yılında fırlatılması planlanan **12U TDT-SAT Küp Uydusu** projesine desteklerini yinelemiş, Türk dünyasının ortak teknolojik kabiliyetinin ve vizyoner potansiyelinin altını çizmişlerdir.

Yeşil Vizyon ve Sürdürülebilir Kalkınmanın Güçlendirilmesi

Gebele Bildirisi, iklim dayanıklılığı ve yeşil finansı da stratejik öncelikler arasına taşımıştır. Liderler, **İklim, Yenilik, Yeşil Ekonomi ve Ticaret konulu Bakü Bakanlar Bildirisi**ni onaylayarak, **Orta Asya-Azerbaycan Yeşil Enerji Koridoru** ve **Türk Yeşil Finans Konseyi** gibi girişimlere desteklerini beyan etmişlerdir.

Türk Yeşil Vizyonu doğrultusunda teşkilat, yenilenebilir enerji, dijital çevre teknolojileri ve sürdürülebilir şehirleşme alanlarındaki iş birliğini güçlendirmeye devam etmektedir. Bu kapsamda, 2026 yılı mayıs ayında Bakü’de düzenlenecek olan **13. Dünya Kentsel Forumu (WUF13)** – Türk dünyasında ilk kez gerçekleştirilecek olup – **TDT Sürdürülebilir Şehirler Forumunun** da lansmanına ev sahipliği yapacaktır.

Bu forum, çevre bilincini kalkınmanın merkezine yerleştirerek, Türk dünyasının şehirlerini yeşil dönüşümün öncüleri haline getirmeyi amaçlamaktadır.

Zirve sonuçları, enerji güvenliği ve enerji dönüşümü hedeflerine ulaşmada kritik minerallerin önemini vurgulamış; bu alanda ortak iş birliği imkânlarının daha fazla araştırılmasını teşvik etmiştir. Enerji iş birliği bir diğer stratejik öncelik olarak öne çıkarken Cumhurbaşkanı Kasım-Cömert Tokayev’in **Enerji Verimliliğinde En İyi Uygulamalar Konseyi** kurulması yönündeki önerisi, sürdürülebilir kalkınma ve yenilikçi yaklaşımların paylaşımını teşvik edecek önemli bir girişim olarak dikkat çekmektedir.

Eğitim, Kültür ve İnsani Dayanışma

Gebele Zirvesi, kültür ve eğitim alanlarının iş birliğimizin kalbi olmaya devam ettiğini bir kez daha ortaya koymuştur. Liderler, **Eğitim Girişimleri** **Sekretaryası** kurulması, **Orhun Süreci**'nin yeniden yapılandırılması ve **Türk Dünyası Yükseköğretim Alanı** vizyonunun hayata geçirilmesi yönünde kararlar almıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın **Ortak Türk Alfabesine** yönelik önerisi, kültürel bütünlüğümüzün simgesi olarak güçlü yankı bulmuştur. Bu öneri, özellikle gelecek yıl, Türk dillerinde ortak Latin temelli bir alfabe fikrinin ilk kez gündeme geldiği **1926 Bakü Türkoloji Kongresi'nin 100. yıl dönümünü** kutlamaya hazırlanırken ayrı bir anlam taşımaktadır.

Ayrıca, 2027 yılında Üçüncü Türk Dünyası Kültür Forumu'nun düzenlenmesi, Mahmud Kaşgari'nin doğumunun 950. yıl dönümünün kutlanması, Kırgızistan'ın 6. Dünya Göçebe Oyunları'na ev sahipliği yapması ve Türkmenistan'ın Aşabat'taki kültürel yıl dönümü etkinliğine ev sahipliği daveti, ortak mirasımıza duyulan derin saygının ifadesi olmuştur.

Birleşik Kayak Kartı, Ortak Müze Bileti ve Turk ID gibi projeler, vatandaşlarımızın Türk dünyası içinde daha kolay hareket etmesini sağlayarak çalışmalarımızı günlük yaşama taşımakta; kültürel bütünleşmeyi somut ve hissedilebilir hale getirmektedir.

İnsani boyutta ise, **Türk Kızılay Ağı** ve **Gençlik ve Spor Gönüllüleri Platformları** aracılığıyla toplumsal dayanışmanın güçlenmesi için çalışmalar yürütülmektedir.

Liderliğin Sürekliliği ve Kırgızistan'ın Mirası

Gebele Zirvesi'nin ardından, TDT Dönem Başkanlığı Kırgız Cumhuriyeti'nden Azerbaycan Cumhuriyeti'ne geçti.

Cumhurbaşkanı Sadır Caparov, *"Türk Devletleri arasındaki birlik, sadece ortak tarihimizin mirası değil, aynı zamanda ortak geleceğimizin teminatıdır. İşbirliğimiz ne kadar uyumlu olursa, devletlerimiz de o kadar güçlü olur."* sözleriyle, dayanışmanın sürekliliğini güçlü biçimde vurgulamıştır.

Kırgızistan Dönem Başkanlığı süresince ekonomik, dijitalleşme, eğitim ve kültür alanlarında 120'den fazla etkinlik gerçekleştirilmiş; bu sayede Türk entegrasyonunun yeni bir aşaması için sağlam bir temel atılmıştır.

Cumhurbaşkanı Caparov, ulaştırma, tarım ve dijitalleşme alanlarındaki çabaların süreceğini belirterek, *"Azerbaycan Dönem Başkanlığında ortak vizyonumuzun somut sonuçlara dönüşeceğine güvenimiz tamdır."* ifadelerini kullanmıştır.

Kırgız Dönem Başkanlığı, vizyonu eyleme, ideali ivmeye dönüştürerek, TDT'nin tek bir aile gibi birlikte hareket edebilme yeteneğini ortaya koymuştur.

Birlik ve Sorumluluk Ruhu

Gebele Zirvesi, Türk dünyasında yeni bir düşünsel, kültürel ve siyasi enerji yaratmıştır. Zirvenin kalıcı mesajı, Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım-Cömert Tokayev'in Azerbaycanlı şair Bahtiyar Vahabzade'den aktardığı şu anlamlı sözde ifadesini bulmuştur:

“Bir Türk’ün başka bir Türk’e düşman olmaya hakkı yoktur.”

Bu cümle, TDT'nin ruhunu en sade hâliyle anlatmaktadır: Ortak köklere dayanan, adalet ve karşılıklı saygı değerleriyle şekillenen bir kardeşlik topluluğu.

Gebele Zirvesi, Türk devletleri arasındaki giderek derinleşen iş birliği sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Liderler, ortak miras ve sahip oldukları yüksek potansiyellerinden güç alarak, barış, istikrar ve refahın temelini oluşturan dayanışma, iş birliği ve eşgüdümü her alanda geliştirme yönündeki sarsılmaz kararlılıklarını bir kez daha teyit etmişlerdir.

Liderler, ilgili kurumları; uluslararası platformlarda daha yakın iş birliği ve koordinasyon içinde hareket etmek, Türk dünyasının görünürlüğünü ve küresel karar alma süreçlerindeki etkisini artırmak üzere çalışmalarını yoğunlaştırmaya davet etmişlerdir. Bu çerçevede, küresel ve bölgesel gelişmelerin hız kazandığı günümüzde, **TDT dışişleri bakanlarının daha sık bir araya gelerek çok taraflı istişareleri derinleştirmelerinin önemine dikkat çekilmiştir.**

Gebele'deki müzakereler aynı zamanda yeni bir gerçeği de ortaya koymuştur: **Türk Devletleri Teşkilatı artık görmezden gelinemeyecek kadar önemli bir aktör hâline gelmiştir.** Teşkilatın girişimleri giderek daha fazla tartışılmakta, analiz edilmekte ve takip edilmektedir. Bu durum, Türk devletlerinin Avrasya'nın jeopolitik, ekonomik ve kültürel dengelerini şekillendirmedeki artan rolünün en açık göstergesidir.

Sonuç: Ortak Değerlerden Doğan Güvenli Bir Gelecek

Gebele Zirvesi, Türk Devletleri Teşkilatı'nın kapsayıcı, vizyoner ve dayanışmacı bir uluslar topluluğu hâline geldiğini kanıtlamıştır.

Barış, bağlantısallık, savunma, yenilikçilik ve kültürü kucaklayan gündemi; daha güçlü, müreffeh ve kendi potansiyeline güvenen bir Türk dünyasının habercisidir.

Bişkek'ten Gebele'ya uzanan bu kutlu yolculuk, ortak değerler, vizyon ve kader bilincinin yeni bir ifadesidir. Cumhurbaşkanı Tokayev'in de belirttiği üzere, **"Türk Dünyası 2040 Vizyonu'nun tam olarak hayata geçirilmesi"** hepimizin ortak hedefidir.

TDT, bu hedefe diyalog, stratejik öngörü ve ortak amaç birliğiyle ulaşmaya karardır. Artan bölünmelerle sarsılan dünyada, Türk devletleri; iş birliği, saygı ve dayanışmanın, barışın en sağlam temelleri olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın bir sonraki Olağan Zirvesi **2026 yılında Türkiye'de**, Gayriresmî Zirvesi ise Türk Dünyasının manevi başkenti **Türkistan'da (Kazakistan)** düzenlenecektir.

Bu üst düzey buluşmalar, **Gebele ruhunu** geleceğe taşıyarak, ortak taahhütlerimizi somut başarılarla dönüştürecektir.

Türk Devletleri:
"Köklü Geçmiş,
Ortak Vizyon,
Güvenli Gelecek"

PROF.DR.MEHMETYÜCE

YENİ BİR ENTEGRASYON MODELİ OLARAK TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATINA BAKIŞ

Giriş

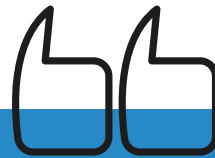
Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), tarihî, kültürel ve stratejik bağlara dayalı bir bölgesel iş birliği modelini temsil etmektedir. Devlet Başkanları Zirvesi'yle başlayan bu oluşum, 2009 yılında Nahçıvan Anlaşması ile kurumsal yapıya kavuşmuş ve o tarihten bu yana Türk dili konuşan devletler arasında kapsamlı bir iş birliği platformu hâline gelmiştir. Karabağ Zaferi'nin ardından 12 Aralık 2021'de İstanbul'da gerçekleşen 8. Türk Devletleri Teşkilatı Zirvesi (İstanbul Zirvesi) ile birlikte, Türk Konseyi kimliğini geride bırakılarak Türk Devletleri Teşkilatı adıyla yeni ve tarihî bir döneme adım atılmıştır.

TDT'nin temel amacı, genel anlamda üye devletler arasında dayanışma sağlamak ve çok katmanlı bir ortaklık oluşturmak şeklinde ifade edilebilir. Bu amaç doğrultusunda, teşkilat bünyesinde siyasi, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve stratejik alanlarda çeşitli iş birliği mekanizmaları geliştirilmiştir.

7 Ekim 2025 tarihinde Azerbaycan'ın Gebele şehrinde "Bölgesel Barış ve Güvenlik" temasıyla gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı 12. Zirvesi'nde, "TDT Plus" adı verilen yeni iş birliği formatı kabul edilerek iş birliğinde yeni bir aşamaya geçilmiştir. Bu girişimle, teşkilatın sınırlarını üye ülkelerin ötesine taşıyarak gözlemci ve ortak ülkelerle daha esnek, çok katmanlı ve küresel ölçekte bir iş birliği modeline geçişin temelleri atılmıştır. Zirvenin en dikkat çekici unsurlarından biri de liderlerin "Türk dünyası ailesi" vurgusu olmuştur.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in "Bizim ailemiz Türk dünyasıdır; başka ailemiz yoktur." sözleriyle literatüre kazandırdığı bu kavram, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Gebele Zirvesi'nde yaptığı güçlü "Türk Dünyası Ailesi" vurgusuyla daha da derin bir anlam kazanmıştır. Bu söylem, Türk Devletleri Teşkilatı'nın yalnızca stratejik çıkarların bulunduğu bir platform değil, aynı zamanda ortak tarih, kültür ve kader bilincini temel alan bir medeniyet birlikteliği olduğunu biçimde ortaya koymaktadır. Böylece "Türk dünyası Ailesi" olarak 300 milyonluk bir nüfusa ortak bir sorumluluk yüklenilmiş, "Türk dünyası coğrafyası" da tarihî mirasın korunup geleceğe taşındığı, ortak değerlerin paylaşıldığı ve dayanışmanın kurumsallaştığı bir "ortak evimiz" hâline gelmiştir.

"Bizim ailemiz
Türk dünyasıdır;
başka ailemiz yoktur."

İlham Aliyev

Türk Dünyası Kavramı ve Kapsamı

Türk dünyası kavramı, coğrafi sınırların ötesine uzanan kültürel bağları, ortak değerleri, dili, tarihi ve medeniyet mirasını kapsayan, geçmişten aldığı ilhamla geleceğe yön veren bir kimlik ve birlik ideali olarak ifade etmek mümkündür.

Türk dünyası bir olgu olarak, 300 milyonluk nüfusu, 4,5 milyon kilometrekareyi aşan geniş coğrafyası ve 4 trilyon doları bulan ekonomik gücüyle, Türkistan'dan Kafkasya ve Anadolu'ya, oradan Avrupa'ya ve dünyanın dört bir yanına uzanan kadim bir coğrafyayı, derin tarihi kökleri, zengin kültürel mirası ve ortak dil, tarih ile manevi değerler üzerinden kurulu güçlü kardeşlik bağlarıyla Türk topluluklarını bir araya getiren geniş ve etkili bir medeniyet alanını ifade etmektedir.

Türk dünyası kavramı, kültürel iş birliğinin yanı sıra siyasi ve ekonomik koordinasyon üzerinden Türk Devletleri Teşkilatı aracılığıyla stratejik bir birlik ve küresel etki alanı olarak da anlam kazanmıştır. Başka bir ifadeyle Türk dünyası kavramı, TDT'yi de içine daha geniş ve kapsamlı bir yapıyı ifade etmektedir.

Bu bakış açısıyla Türk dünyası;

- Bağımsız Türk Cumhuriyetleri,
- Özerk Türk Cumhuriyetleri
- Farklı devletlerde yaşayan Türk toplulukları,
- Yurt dışında yaşayan Türkleri ve Türk diasporasını kapsamaktadır.

Bu kapsama biyolojik anlamda Türk olmamakla birlikte kültürel olarak kendilerini Türklerle yakın gören topluluklar ile Türklerle yoğun bir ilişki içinde akraba topluluk ve devletlerin de alınması gerektiği kanaatindeyim. Bununla birlikte Gebele Zirvesinde şekillenen "TDT plus" formatında karşılıklı bağımlılık ve stratejik tamamlayıcılık temelli bir diplomasi anlayışını çerçevesinde Avrasya'dan Orta Doğu'ya, Güney Asya'dan Avrupa'ya uzanan geniş bir iş birliği alanında dost ve müttefik ülkeleri de Türk dünyası çatısı altında değerlendirmek gerekmektedir.

Günümüzde Türk dünyasının örgütlenmiş iradesinin temsili Türk Devletleri Teşkilatıdır. Türk Devletleri Teşkilatı, uzun ve titiz bir çalışmanın sonucunda ortak iradenin somut bir yansıması şeklinde oluşmuştur.

Bulunduğu coğrafya ve üstlendiği misyon göz önüne alındığında, bu teşkilat, krizleri fırsata dönüştürebilen ve derin köklere sahip, aynı medeniyetin temsilcileri arasında tesis edilmiş çok yönlü bir iş birliği ağına dönüşmüştür. Tarihi kökeni, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Türk devletleri arasında iş birliğini sağlamak amacıyla Türkiye tarafından 1992 yılında Ankara'da düzenlenen "Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi"ne dayanmaktadır.

2021 yılında ise bu çabalar, kurumsal bir yapı olarak Türk Devletleri Teşkilatı'na dönüşmüştür.

Gebele Zirvesi ile şekillenen TDT plus formatı çerçevesinde ise üçüncü ülkelerle kurumsal ortaklık mekanizmalarının geliştirilerek Teşkilatın uluslararası sistemde yükselen bir jeopolitik güç merkezi olma hedefini sağlam bir kurumsal zemine oturtulmuştur.

TDT'nin Siyasi ve Stratejik Entegrasyon Dinamikleri

TDT, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk devletlerinin siyasi ve kurumsal yeniden yapılanma süreci sonucunda şekillenmiş; bu süreçte bölgesel istikrarın sağlanması, ulusal egemenliğin pekiştirilmesi ve uluslararası sistemde görünürlüğün artırılması yönünde önemli bir araç işlevi görmüştür. Ankara'nın diplomatik öncülüğüyle kurulan bu yapı, Türk dünyası ülkeleri arasında çok taraflı koordinasyonu güçlendirmeyi ve ortak dış politika çerçeveleri geliştirmeyi hedeflemiştir.

Neo-fonksiyonalist entegrasyon teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, TDT'ningelişimi "spill-over" (yayılma) etkisini yansıtmaktadır. Kültürel ve ekonomik alanlarda başlayan iş birliklerinin, zamanla güvenlik ve dış politika alanlarına genişlemesi bu sürecin tipik bir örneğidir (Haas, 1964). Bu çerçevede 2009 Nahçıvan Anlaşması ve 2021 İstanbul Zirvesi ise, teşkilatın kurumsallaşma sürecinin dönüm noktalarını temsil etmektedir.

Liberal entegrasyon teorisi açısından bakıldığında TDT, güvenlik diyalogu, istihbarat paylaşımı, siber güvenlik ve terörle mücadele gibi alanlarda iş birliği geliştirerek bölgesel istikrarı güçlendirmektedir (Moravcsik, 1993). Bu çerçevede örgüt, deklaratif bir platform olmanın ötesinde, operasyonel kapasitesiyle sahada etkili bir kurum hâline gelmiştir. Aynı zamanda enerji koridorları, ulaştırma ağları ve dijital altyapı projeleri aracılığıyla üye devletler arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılığı artırarak entegrasyonu derinleştirmektedir. Trans-Hazar Enerji Koridoru, Orta Koridor ve Bakü-Tiflis-Kars hattı gibi girişimler, TDT'nin Avrasya'daki stratejik değerini artırmaktadır.

Stratejik ve politik boyutlarıyla TDT, bölgesel güvenlik ve barışın tesisi için etkin bir mekanizma hâline gelmiştir. Türk devletleri arasında Karabağ Savaşı sonrası süreçte sergilenen diplomatik dayanışma, örgütün sadece kültürel değil, aynı zamanda politik bir koordinasyon gücüne sahip olduğunu göstermiştir. Bu durum, TDT'nin klasik çıkar temelli bölgesel örgütlerden farklı olarak tarihî, kültürel ve jeostratejik temellere dayanan bir bütünleşme modeli sunduğunu kanıtlamaktadır. Böylece TDT, Avrasya'da çok merkezli bir düzenin oluşumuna katkı sağlayan, Türk dünyasının kimliğini ve bölgesel etkinliğini güçlendiren özgün bir entegrasyon projesi hâline gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünyanın kaos, kriz ve çatışmalarla sarsıldığı bir dönemde, barışın ve dayanışmanın sesi olma misyonuyla yola çıkan TDT hem kurumsal kimliğiyle hem de üye ülkelerin sahip olduğu potansiyel güçle Avrasya kıtasında yükselen stratejik bir aktör olarak her geçen gün etkisini daha güçlü biçimde hissettirmektedir.

Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi'nde ifade edildiği üzere, "Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine ve egemen eşitlik, toprak bütünlüğü ve uluslararası alanda kabul edilmiş devlet sınırlarının dokunulmazlığı da dahil olmak üzere uluslararası hukukun evrensel olarak tanınan diğer ilke ve normlarına bağlılığını" teyit ederek yola çıkan TDT, bölgesel ve uluslararası barış, güvenlik ve istikrarın korunması için devletler arasında iyi komşuluk ve dostane ilişkiler kurmanın ve işbirliğini güçlendirmenin bir adresi olarak kendini göstermektedir (Yüce, 2024).

Bu ortak paydalar, üye ülkeler arasında güven temelli iş birliğini pekiştirerek, ticaret, enerji, ulaştırma ve yatırım alanlarında bütünleşik bir ekonomik alanın inşasına katkı sunmaktadır. Bununla birlikte, bu birlikteliğin etkisi yalnızca ekonomik düzeyle sınırlı değildir. Ekonomik sosyoloji açısından bakıldığında, ortak tarih ve değerlerin oluşturduğu kültürel yakınlık, ekonomik ilişkilerin toplumsal temelini güçlendirmekte; aktörler arasındaki güven, dayanışma ve normatif uyum sayesinde TDT çerçevesinde kurulan iş birliklerinin daha sürdürülebilir ve kalıcı bir nitelik kazanmasına imkân vermektedir. Böylece Türk dünyası hem ekonomik hem sosyokültürel bir entegrasyon sürecini eş zamanlı olarak derinleştiren özgün bir model ortaya koymaktadır.

Ekonomik Entegrasyondan Stratejik Bağımlılığa: TDT'nin Avrasya'daki Jeoekonomik Mimari Rolü

TDT, aynı zamanda ekonomik entegrasyonu hedefleyen ve üye ülkeler arasında yoğun bir iş birliği temin eden bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Teşkilat, ticaret anlaşmaları, yatırım teşvikleri ve altyapı projeleri aracılığıyla üye devletler arasındaki ekonomik bağımlılığı artırmakta ve ortak kalkınma hedeflerini desteklemektedir. Bu iş birliği, yalnızca ekonomik kazançlarla sınırlı kalmayıp, bölgesel stratejik dayanıklılığı güçlendiren bir mekanizma olarak işlev görmektedir; enerji koridorları, ulaşım hatları ve dijital altyapı gibi alanlarda karşılıklı bağımlılık ve koordinasyonu artırarak Avrasya'daki jeoekonomik dengeyi şekillendirmektedir. Böylece TDT, ekonomik entegrasyonu stratejik bir araç olarak kullanarak, üye devletler arasında kalıcı bir bağlılık ve kolektif direnç kapasitesi inşa etmektedir (Altymyshova & Omurova, 2025).

Ortak tarih, kültürel miras ve değerler bütününe sahip olması, Türk Devletleri Teşkilatı'na yalnızca kimliksel bir derinlik kazandırmakla kalmamakta, aynı zamanda ekonomik entegrasyon sürecini hızlandıran güçlü bir zemin oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, Orta Koridor girişimi, Trans-Hazar enerji hatları ve Bakü-Tiflis-Kars demiryolu gibi projeler, sadece ekonomik iş birliğini güçlendirmekle kalmamakta, aynı zamanda bölgesel güvenlik ve stratejik dayanıklılık açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Bu altyapı projeleri, Avrasya'yı Doğu-Batı ekseninde birleştiren enerji ve ulaşım ağlarını yeniden şekillendirerek, üye devletler arasında karşılıklı bağımlılığı artırmakta ve dış müdahalelere karşı kolektif bir direnç kapasitesi oluşturmaktadır. Böylece TDT, ekonomik iş birliğini stratejik bir araç olarak kullanarak bölgesel güvenlik mimarisine doğrudan katkıda bulunmaktadır.

Dolayısıyla TDT, ekonomik entegrasyonu yalnızca ticari kazanç elde etme aracı olarak görmemekte; stratejik özerklik ve bölgesel jeoekonomik bütünleşme hedefleri doğrultusunda yöneten bir model olarak kendini konumlandırmaktadır. Bu yaklaşım, teşkilatı klasik ekonomik iş birliği örgütlerinden ayırmakta ve Avrasya'nın çok kutuplu düzeninde jeoekonomik denge unsuru olarak konumlandırmaktadır. TDT, böylece yalnızca bir örgüt değil; tarih, kültür ve stratejinin kesiştiği, Avrasya'nın geleceğini şekillendiren özgün bir dayanışma ve iş birliği modeli olarak öne çıkmaktadır.

Sosyolojik Boyut: Kolektif Bilinç ve Kültürel Dayanışma

TDT, siyasi ve ekonomik alanların yanı sıra sosyokültürel düzlemde de derin etkiler yaratan bir yapıya dönüşmektedir. Ortak dil, tarihî miras ve kültürel gelenekler üzerinden inşa edilen bu yapı, üye toplumlar arasında kolektif bilinç, karşılıklı aidiyet ve dayanışma ruhunu güçlendiren bir toplumsal zemin oluşturmaktadır. Bu çerçevede Türk Dünyası 20240 Vizyon Belgesi ve Zirve bildirilerinde farklı bölümlerde alınan çok önemli ortak kararlar bulunmaktadır.

TDT çatısı altında uygulamaya konulan Orhun Değişim Programı, genç kuşaklara ortak bir tarih ve kimlik bilinci kazandırarak entelektüel birlikteliğin kurumsal temellerini güçlendirirken, Korkut Ata Türk Dünyası Film Festivalleri, ortak tarihî anlatıların, kahramanlık destanlarının ve modern kimlik arayışlarının görsel dil üzerinden yeniden üretilmesini sağlayarak, kültürel temsil ve hafıza inşasında etkin bir araç olarak öne çıkmasını sağlamaktadır. Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı, uluslararası kültür festivalleri, edebiyat günleri ve ortak medya girişimleri, Türk dünyasının kültürel coğrafyasını ortak semboller, anlatılar ve değerlerle yeniden bütünleştirmeye çalışmaktadır. Bu faaliyetler yalnızca kültürel etkileşimi artırmakla kalmamakta, aynı zamanda sosyolojik anlamda ortak bir medeniyet bilincinin yeniden inşasına katkı sunmaktadır.

Bunların yanı sıra, diaspora topluluklarıyla geliştirilen ilişkiler de TDT'nin toplumsal etki alanını küresel ölçekte genişletmektedir. Avrupa, Orta Doğu ve Asya'daki Türk topluluklarıyla kurulan ağlar, kültürel sürekliliğin, sosyal sermayenin ve kimlik dayanışmasının taşıyıcı unsurları hâline gelmiştir.

Sonuç olarak, TDT günümüzde yalnızca devletler arası bir örgüt değil, Türk dünyasının ortak hafızasını, kültürel sürekliliğini ve toplumsal bütünleşmesini güçlendiren bir sosyolojik aktör olarak şekillenmektedir. Bu yönüyle teşkilat, modern uluslararası sistemde kültür temelli bölgesel dayanışmanın nadir örneklerinden birini temsil etmektedir.

“Medeniyet temelli uluslararası örgütlenme modeli”

TÜRK DÜNYASI BİLİNCİ

Kültürel Boyut: Ortak Miras ve Normatif Dayanışma

TDT, kültürel mirası koruma ve geliştirme stratejisini temel önceliklerinden biri olarak benimsemektedir. Ortak alfabenin standardizasyonu, tarihî metinlerin derlenmesi ve yayımlanması ile Türk edebiyatının desteklenmesi, yalnızca dil ve edebiyatın sürekliliğini sağlamakla kalmayıp, Türk dünyasında tarihî bilinç ve kültürel devamlılığın pekişmesine katkı sunmaktadır. Bu uygulamalar, üye toplumlar arasında ortak kimlik bilincini güçlendiren ve kuşaklar arası kültürel aktarımı destekleyen mekanizmalar olarak değerlendirilebilir.

Ortak dini, ahlaki ve felsefi değerler, TDT'nin kurumsal iş birliği modelinin normatif temelini oluşturmaktadır. Bu değerler, teşkilatın yalnızca çıkar ve güç dengesi ekseninde şekillenen geleneksel uluslararası örgüt anlayışından ayrıldığını; aksine, etik, kültürel ve manevi referanslara dayalı bir dayanışma sistemi geliştirdiğini göstermektedir.

Dolayısıyla TDT, rasyonel-araçsal bir iş birliği modeli olmaktan öte, ortak tarihî hafıza ve medeniyet bilinci etrafında örgütlenen, üyeleri arasında normatif uyum ve kültürel süreklilik tesis etmeyi amaçlayan çok katmanlı bir bütünleşme mekanizması olarak öne çıkmaktadır.

Bu yönüyle TDT, hem devletler arası düzeyde politik uyumu hem de toplumlar arası düzeyde sosyokültürel bütünleşmeyi kurumsal düzlemde meşrulaştıran bir “medeniyet temelli uluslararası örgütlenme modeli” niteliği taşımaktadır.

Entegratif Analiz: Aile Metaforu ve TDT'nin Çok Boyutlu Entegrasyonu

İkinci Karabağ Zaferi sonrasında Azerbaycan'ın dış politikasında Türkiye ve Türk dünyasının öncelikli ve değişmez bir konuma yükselmesi olmuştur. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 7 Şubat seçimleri sonrasında yemin töreninde yaptığı konuşmada TDT'yi Azerbaycan'ın "ailesi" olarak tanımlamış, teşkilatın ülkesinin dış politikasında temel uluslararası platform olduğunu vurgulamıştır. "Ailemiz Türk dünyasıdır." vurgusu yapan Aliyev'e göre Türk dünyası; ortak tarih, kültür, dil, coğrafya, genç ve dinamik nüfus, zengin doğal kaynaklar ve stratejik ulaşım hatlarıyla büyük bir güç potansiyeline sahiptir. Bu nedenle Azerbaycan, bölgede oluşan "yeni gerçeklik" çerçevesinde Türk devletleri ile dayanışma ve entegrasyonu hem bölgesel istikrarın hem de küresel etkinliğin anahtarı olarak görmektedir (Yüce, 2024a).

Cumhurbaşkanı Aliyev'in bu çıkışıyla öne çıkan "Türk dünyası ailesi" metaforu, yalnızca retorik bir ifade olarak değil, teşkilatın uzun vadeli çok boyutlu entegratif stratejisinin sembolik bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu metafor, TDT'nin siyasi koordinasyon, ekonomik karşılıklı bağımlılık, sosyolojik dayanışma ve kültürel bağlılık gibi farklı boyutlarını bir araya getirerek, üye devletleri karşılıklı güven ve normatif bağlılıkla bütünleşmiş bir topluluk hâline getirmektedir (Haas, 1964; Moravcsik, 1993). Böylece aile kavramı, klasik çıkar temelli uluslararası iş birliklerinin ötesinde, kurumsal normlar ve kolektif kimlik etrafında şekillenen bir entegrasyon modeli olarak okunabilir.

Ekonomik açıdan "Türk Dünyası Ailesi" metaforu, üye devletler arasında stratejik bağımlılığın ve dayanışmayı güçlendiren altyapı projeleri, enerji koridorları ve ticaret anlaşmalarını simgelemektedir. TDT, ekonomik entegrasyonu yalnızca ticari kazanç için değil, bölgesel istikrar ve stratejik dayanıklılık amacıyla yönetmekte ve bu süreçte üye devletler arasında kalıcı bir bağlılık mekanizması inşa etmektedir. Bu bağlamda ekonomik entegrasyon, örgütün Avrasya'daki jeoekonomik pozisyonunu güçlendiren stratejik bir araç hâline gelmektedir.

Sosyolojik ve kültürel açıdan, aile metaforu, TDT'nin ortak tarih, dil, gelenek ve değerler etrafında kolektif bilinç oluşturma kapasitesini vurgulamaktadır.

Eğitim programları, kültürel değişim projeleri ve diaspora ilişkileri, metaforun toplumlar düzeyindeki somut yansımaları temsil etmektedir. Bu süreç, TDT'nin yalnızca devletler arası bir platform değil, normatif ve değer odaklı bir entegrasyon mekanizması olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, Türk dünyası ailesi metaforu, TDT'nin stratejik, ekonomik, sosyolojik ve kültürel entegrasyonu birleştiren bütünsel yaklaşımını simgelemektedir. Örgütün uzun vadeli vizyonunda bu yapı, üye devletleri ortak medeniyet mirasının koruyucusu hâline getirmekle kalmaz; aynı zamanda Avrasya'da çok boyutlu bir dayanışma ve güç dengesi aracı olarak örgütün konumunu pekiştirir. Böylece metafor hem somut iş birliği alanlarında hem de normatif ve kimlik temelli entegrasyon hedeflerinde birleştirici ve yönlendirici bir sembol işlevi görmektedir.

“Türk dünyası ailesi” esası üzerine kurulu TDT, klasik bir entegrasyon olmayıp, medeniyet temelli bir dayanışma modeli olarak öne çıkmaktadır. Bu modelde, egemenlik devri yerine ortak irade, kural birliği yerine değer birliği, kurumsal zorunluluk yerine gönüllü iş birliği söz konusudur.

Dolayısıyla “Türk dünyası ailesi”, Avrupa Birliği tipi sadece siyasi birlik değil; tarihi, kültürel ve stratejik bağları esas alan özgün bir entegrasyon biçimini olarak kendine özgü bir yapı arz etmektedir.

Sonuç

Türk dünyası ne coğrafi sınırlarla daraltılabilecek bir alan ne de geçici menfaat ortaklıklarıyla açıklanabilecek bir olgudur. Türk dünyası; ortak dili, tarihi, kültürü ve manevi değerleriyle birbirine kenetlenmiş, köklü bir medeniyet tasavvurunun çağdaş yansımasıdır.

Bu medeniyet ideali, atalar mirasını geleceğe taşıyan, geçmişin hikmetini bugünün teknolojik ve entelektüel birikimiyle harmanlayan bir vizyonun ürünüdür. Amaç, Türk milletlerinin birlik, kardeşlik ve dayanışma temelinde yükselerek, küresel sistemde hak ettiği yeri yeniden almasıdır.

Türk dünyası sadece bir haritadan da ibaret değildir. Türk dünyası, derin ve ulvi bir ideali temsil eden; ortak dili, tarihi, kültürü ve değerleriyle gönül bağlarıyla birleşmiş büyük bir medeniyet tasavvurudur. Bu ideal, geçmişin mirasını geleceğe taşıyarak Türk milletlerinin birlik, kardeşlik ve dayanışma içinde yükselmesini hedefler.

Türk dünyasının resmî örgütlenmiş yapısı olan TDT, klasik bölgesel entegrasyon modellerinden farklı olarak, tarihî, kültürel ve stratejik bağlar zerine inşa edilmiş bir örgüttür.

Siyasi, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve stratejik boyutlarda geliştirilen iş birliği mekanizmaları, Türk dünyasının bütünleşmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. “Türk dünyası ailesi” metaforu, TDT’nin yalnızca devletler arası değil, toplumlar arası bir bağlılık ve dayanışma modeli olduğunu somutlaştırmaktadır.

Prof. Dr. Mehmet Yüce

1973 yılında Ağrı’da doğmuş ve 1987 yılında üniversite okumak için Bursa’ya yerleşmiştir. 1991 yılında Uludağ Üniversitesi Maliye Bölümünden mezun olduktan sonra aynı yıl Uludağ Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalında yüksek lisansa başlamış ve 1994 yılında araştırma görevlisi olarak atanmıştır. 1998 yılında doktor ardından 2000 yılında Yrd. Doç. unvanını almıştır. 2001 yılında Kırgızistan İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası İşletme Fakültesine geçici görevle görevlendirildi. Kırgızistan’da yaptığı hizmetler dolayısıyla Kırgız Devleti tarafından birçok ödüle layık görülmüştür. 2005 yılında doçentlik unvanını aldıktan sonra 2006 yılında Türkiye’ye dönmüştür. 2008 tarihinde Mali Hukuk Ana Bilim Dalı Başkanı oldu, 2010 yılında Profesör ünvanı aldı. Uludağ Üniversitesi İİBF Dekanı, Hukuk Fakültesi Dekanı ve Rektör Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Vergi hukuku alanında yayımlanmış çok sayıda kitap ve makaleleri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Yüce, M. (2024). Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesinden Türk Devletleri Teşkilatına Yükselen Stratejik Bir Güç: Türk Devletleri Teşkilatı, Yapılanma Şekli ve Hedefleri. Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türk Devletleri Teşkilatı, Editörler: H. Kaya, Y. U. Uzun, Z. D. Altınsoy, İstanbul: Eğitim Yayınları: 381-416.
 - Yüce, M. (2024a). Ailemiz Türk Dünyasıdır. TESAM Strateji, 09.07.2024.
 - Haas, Ernst B. (1970). The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing, International Organization, Cambridge University Press, vol. 24(4): 606-646.
 - Moravcsik, A. (1993). Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. Journal of Common Market Studies, Wiley Blackwell, vol. 31(4): 473-524.
 - Schmitter, P. C. (2004). Neo-Functionalism, In A. Wiener & T. Diez (Eds.), European Integration Theory, Oxford: Oxford University Press: 45-75
- Altymyshova, Z. & Omurova, J. (2025). Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihi Gelişimi ve Gelecek Vizyonu, MUTAD, Türk Devletleri Teşkilatı (Dünü, Bugünü, Yarını) Özel Sayısı: 41-64.

PROF. DR. YILDIZ DEVECİ BOZKUŞ

TÜRK
DEVLETLERİ
TEŞKİLATI'NDA
YUMUŞAK GÜÇ
UNSURLARI VE
BÖLGESEL
DAYANIŞMA
DİNAMİKLERİ

GEBELE

ZİRVESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Sovyetler Birliği'nin dağılması, uluslararası sistemde yeni bir jeopolitik düzenin oluşmasına zemin hazırlamış ve bu süreçte birçok yeni devlet ortaya çıkmıştır. Bu devletler arasında, Türk tarihi ve kimliği açısından özel bir yere sahip olan Türk cumhuriyetleri, dikkat, özellikle önemli bir yere sahip olmuştur. Sovyet sonrası dönemde bağımsızlıklarını kazanan bu devletler, ortaya çıkan bu yeni jeopolitik dönemde siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda kendilerini uluslararası sistemde konumlandırma ve karşılıklı iş birliği ağlarını güçlendirme yönünde önemli adımlar atmışlardır. Bu bağlamda Türk dilli ülkeler arasındaki entegrasyonun temellerinin de özellikle 1990'lı yılların başında atılmaya başlandığını ve böylece doğrudan ikili iletişim, ulaşım, kültür ve eğitim ile ticaret ve ekonomi gibi pek çok alanda karşılıklı ilişkilerin güçlendirilmesi konusunda ciddi adımlar atıldığını söylemek mümkündür.

Bu süreçte Türkiye'nin de Türk dünyasına yönelik izlemiş olduğu politika ağırlıklı olarak ekonomik ve ticari açıdan bu devletlerin bağımsızlıklarını desteklemenin yanı sıra egemenliklerini güçlendirmek ve tarihî kimliklerini yeniden kazanmalarına yardımcı olma temelli bir çizgide ilerlemiştir.

Bu noktada ilk olarak Türk Konseyi adı altında kurulan yapının söz konusu iş birliğini güçlendirme hedefi doğrultusunda önemli mesafeler kat ettiği söylenebilir.

Eski adıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi (Türk Konseyi), yeni adıyla Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), kuruluşundan bugüne çok hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçmiş bir yapıdır.

Kısa sürede küresel gelişmelerin de etkisiyle bölgesel anlamda önemli fırsatlarla adından sıkça söz ettirmeye başlayan TDT, son dönemlerde hem Avrasya bölgesi hem de küresel ölçekte önemli bir aktöre dönüşmeye başlamıştır.

Bu etki tıpkı Avrupa Birliği, Avrasya Ekonomik Birliği ve Şangay İş Birliği Örgütü gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar aracılığıyla pek çok uluslararası teşkilat ve yapının ön plana çıkmaya başladığı bir dönemde TDT'nin de bölgesel bir örgütlenme olarak mevcut konjonktürde Türk dünyası coğrafyası için önemli yapıyı temsil ettiğini göstermektedir (Akçapa, 2023, s. 473).

Son dönemde TDT bünyesinde özellikle ortak tarih, dil, kültür, coğrafya ve harita gibi alanlarda atılan somut adımlar, hem Türkiye ile Türk dünyası arasındaki bütünleşmeyi güçlendirmiş hem de TDT'nin uluslararası kamuoyundaki görünürlüğünü ve etkisini önemli ölçüde artırmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve ardından küreselleşme çağında yaşanan gelişmelerin diğer bölgelerde olduğu gibi Orta Asya'da da önemli yansımaları olmuştur. Söz konusu gelişmeler karşısında TDT'ye üye devletlerin hem Doğu hem de Batı dünyasıyla ilişkilerinde belirgin bir denge arayışı öne çıktığı görülmektedir. Bu politikanın en dikkat çekici sonuçlarından biri ise TDT'ye üye devletlerin atmış oldukları adımlarda görülmektedir. Zira son dönemde TDT bünyesinde özellikle ortak tarih, dil, kültür, coğrafya ve harita gibi alanlarda atılan somut adımlar, hem Türkiye ile Türk dünyası arasındaki bütünleşmeyi güçlendirmiş hem de TDT'nin uluslararası kamuoyundaki görünürlüğünü ve etkisini önemli ölçüde artırmıştır.

Ortak tarih bağlamında özellikle de Türkiye'de yaşanan bazı gelişmeleri bu kapsamda değerlendirmek mümkün. Örneğin Türk Devletleri Teşkilatı Devlet Başkanları Zirvesi kararı uyarınca Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye Eğitim Bakanlıkları tarafından onaylanan ders kitabı uluslararası Türk Akademisi'nde hazırlanmış olup kullanıma sunulmuştur (Kıdırılı & Babayar, 2022, UTA).

Türk dünyasında ortak tarih ders kitabının kullanılması bu coğrafyada ortak bir tarih bilincinin oluşturulmasında kritik bir önem arz etmektedir.

Ortak tarih temasıyla yürütülen bu çalışmalar arasında belki de en önemli gelişme Ortak Türk Tarihi ders kitabının hazırlanması olmuştur. Zira teoriden pratiğe dönüşen bu süreç sonunda sekizinci sınıflara yönelik olarak hazırlanan Ortak Türk Tarihi ders kitabı ilk kez 2019 yılında Türkiye; Kazakistan ve Azerbaycan okullarında seçmeli ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Turan, 2021, s. 106). Sonrasında ise ortak coğrafya ve edebiyat ders kitaplarının da planlanıyor olması söz konusu iş birliğinin giderek pek çok alana yansıtılacağına da âdeta habercisi göstergesi olmuştur (Rehimov & Abdülkerimov, 2020).

Türk Dünyası Haritası (Kıdıralı & Babayar, 2022, UTA)

Türk dünyasında ortak tarih ders kitabının kullanılması bu coğrafyada ortak bir tarih bilincinin oluşturulmasında kritik bir önem arz etmektedir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde planlı bir şekilde Türk dünyasında yaratılmaya çalışılan farklılıkların ortadan kaldırılması konusunda büyük bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu adım uzun vadede ortak tarih öğretimi ve tarihte yaşamış Türk topluluklarıyla ilgili mevcut farklı terminolojilerin de ortadan kalkmasına önemli bir katkı sağlayacaktır (Turan, 2021, s. 108). Türk dünyasının son dönemde attığı küresel adımlar çerçevesinde, eğitim ve akademik iş birliği alanındaki gelişmeler de dikkat çekmektedir.

Ders kitaplarının yenilenmesi ve ortak tarih anlatısının güçlendirilmesinin yanı sıra, Türk Üniversiteler Birliği (TURKUNIB) gibi yapılar aracılığıyla yükseköğretim alanında kurumsal iş birliğinin derinleştirilmesi bu sürecin önemli bileşenlerinden biridir. Özellikle 15 Ekim 2025'te gerçekleştirilen 8. Genel Kurul'a, Türk dünyasındaki yükseköğretim alanında iş birliğini geliştirmeyi hedefleyen 70'ten fazla üye üniversitenin rektörlerinin, akademisyenlerinin ve temsilcilerinin katılımı, bu girişimlerin artan önemini bir kez daha göstermiştir. Toplantıda, Orhun Değişim Programı için özel bir program fonu kurulmasına ilişkin kavram belgesinin ele alınması ise, Türk dünyasında ERASMUS benzeri bir akademik hareketlilik sisteminin oluşturulmasına yönelik somut bir adım olarak değerlendirilebilir.

Taşkent'te Gerçekleştirilen
Türk Üniversiteler Birliği'nin 8. Genel Kurulu

Türk dünyasının son dönemde attığı küresel adımlar arasında kültürel diplomasi alanındaki girişimler de öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, 2025 yılında gerçekleştirilen TDT Gayriresmî Zirvesi'nde Nevruz'un Türk dünyasının ortak bayramı olarak ilan edilmesi, sembolik olduğu kadar stratejik bir adım niteliği de taşımaktadır. Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de düzenlenen zirvede, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın önerisi doğrultusunda, Nevruz Bayramı'nın TDT üye ülkeleri ile Türk İş Birliği Teşkilatları'nın eşgüdümünde ortak kutlanmasına karar verilmiştir. Böylece Türk dünyası, Nevruz'u yalnızca bir kültürel miras unsuru olarak değil, aynı zamanda ortak kimliği ve dayanışmayı güçlendiren küresel ölçekte bir sembol olarak sahiplenmiştir (Ordu Detay Haber, 2025).

Türk dünyasının son dönemde attığı küresel adımlar bağlamında, Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ülkelerin düzenli olarak bir araya gelmeleri, ortak vizyon ve stratejik uyum açısından dikkat çekici bir dinamizm yaratmaktadır. Son yıllarda farklı platformlarda gerçekleştirilen bu buluşmaların merkezinde daima bölgesel dayanışma, çok boyutlu iş birliği ve küresel ölçekte ortak etki yaratma hedefi yer almaktadır. Bu çerçevede düzenlenen Gebele Zirvesi hem ele alınan stratejik başlıklar hem de alınan kararlar bakımından Türk dünyasının küresel ölçekte daha görünür hâle geldiği önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zirve, Türk dünyasının fikir önderlerinden İsmail Gaspıralı'nın "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" ilkesini somutlaştırarak, imzalanan Gebele Bildirisi aracılığıyla Türk devletleri arasındaki bütünleşme sürecine yeni bir ivme ve yön kazandırmıştır.

Türk Devletleri Teşkilatı Gayriresmî Zirvesi,
Macaristan, Budapeşte 2025
(Fotoğraf: Ordu Detay Haber)

Türk Devletleri Teşkilatının 12. Zirvesi (AA, 2025)

Siyaset, Dış Politika ve Güvenlik Alanında İş Birliği

Gebele Zirvesi'nde liderler Karabağ Bildirisi, Budapeşte Deklarasyonu, **Türk Dünyası 2040 Vizyonu** ve Türk Dünyası Şartı gibi daha önce gerçekleştirilen zirvelere de atıfta bulunarak ortak hareket etme konusunda bir mutabakata varmışlardır. Zirvede siyaset, dış politika ve güvenlik alanlarında iş birliği içerisinde hareket etme konusunda da bir mutabakata varılmıştır. Bu yönüyle Gebele Zirvesinin içerik bakımından geniş bir yelpazeyi içerdiği söylenebilir. TDT'ye üye devletler bu zirve ile bölgedeki barış, istikrar ve refahın temeli vazifesini gören ortak miraslarını ve potansiyellerini kullanarak Türk devletleri arasında her alanda dayanışma, iş birliği ve koordinasyonu güçlendirmeye yönelik kararlılıklarına da atıfta bulunmuşlardır.

Bildiride siyaset başlığı altında öne çıkan bir diğer önemli husus, Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci üye statüsünde bulunan **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)** ile ilgili olmuştur. Kıbrıs Sorunu bağlamında, metinde "adadaki gerçeklere dayanarak, müzakere edilmiş, karşılıklı olarak kabul edilebilir ve uygulanabilir bir çözüme ulaşılması gerekliliği" vurgulanmıştır. Ayrıca bildiride, "Türk dünyasının ayrılmaz bir parçası olan Kıbrıs Türk halkının, eşit özden gelen haklarını güvence altına alma yönündeki meşru arzularına destek ve dayanışma içinde bulunduğu" da ifade edilmiştir.

Küresel ve bölgesel pek çok gelişmeyi kapsayan "Siyaset, Dış Politika ve Güvenlik Alanında İş Birliği" başlığı altında ayrıca Suriye'den Gazze'ye uzanan geniş bir yelpazede çeşitli konulara da yer verilmiştir. Bildiride özellikle **İsrail-Filistin** çatışmasına adil ve kalıcı bir çözüm bulunması, bu doğrultuda 1967 sınırları temelinde, başkenti Doğu Kudüs olan bir Filistin devletinin kurulmasının ve iki devletli çözümün BM kararları çerçevesinde hayata geçirilmesinin gerekliliği de belirtilmiştir. Bu durum, bildirinin hem konu hem de kapsam bakımından bölgesel meseleleri küresel dinamiklerle birlikte ele alan bütüncül bir yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Bu bölümde ayrıca Afganistan'ın istikrarının TDT Üyeleri'nin güvenliği ve refahı için hayati önem taşıdığına da yer verilerek Afganistan ile ilgili konularda eşgüdüm içerisinde hareket edileceğine de işaret edilmiştir. Dikkat çeken bir diğer husus ise Türk dünyasının küresel karar alma süreçlerindeki görünürlüğü ve etkisini artırmak amacıyla, TDT Dışişleri Bakanlarının daha sık toplanmaya davet edilmesi olmuştur. Değişen jeopolitik ve güvenlik sınamaları karşısında böylece bildiride stratejik bir vizyon aracılığıyla ortak tepkileri güçlendirme talimatı da verilmiştir.

“ TDT çatısı altında “Türk Devletleri Arasında Stratejik Ortaklık, Ebedi Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması” taslağının güçlendirilmesi de ele alınan hususlar arasında yer almıştır. ”

Bu kapsamda bölgeyi etkileyen jeopolitik, jeoekonomik, çevresel ve teknolojik eğilimlere ilişkin ileriye dönük analizler ve politika önerileri sunmak üzere, üye devletlerin ve gözlemcilerin önde gelen düşünce kuruluşları ve akademik kurumlarından oluşan bir **“Türk Stratejik Öngörü Ağı”** kurulması için de bir adım atılmıştır.

Gebele Bildirisi’nde Konsolosluk İş Birliği Platformu kurulması gibi teknik konuların yanı sıra Türk devletlerinin küresel ölçekteki potansiyelinden hareketle iddialı hedefler belirleme gibi konulara da yer verilmiştir. Bir bütün olarak bu bölümde değinilen ana hususlara bakıldığında TDT çerçevesinde siyasi, ekonomik, güvenlik, kültürel ve insani alanlarda iş birliğini güçlendirme, bölgesel barış, istikrar ve refahı ortak değerler temelinde pekiştirme konularının ön plana çıktığı görülmektedir.

Bu yönüyle Gebele Bildirisi’nde bölgesel dayanışma ve ortak miras, uluslararası sorunlarda ortak tutum, güvenlik ve savunma iş birliği ile ekonomik ve kalkınma odaklı entegrasyonun öncelikli hususlar arasında yer aldığı söylenebilir. Bu çerçevede bildiride kurumsal güçlenme, vizyon geliştirme, kültürel ve insani boyut konularının da ön plana çıktığı söylenebilir.

Ekonomik ve Sektörel İş Birliği

Gebele Bildirisi'nde yer alan bir diğer önemli başlık ise "Ekonomik ve Sektörel İş Birliği" olmuştur. Ekonomik, mali, enerji, çevre, dijitalleşme, ulaştırma, kültür, turizm ve eğitim alanlarındaki bölgesel iş birliği konularının ele alındığı bu bölümde devlet başkanları deklarasyonu da imzalanmıştır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın bölgesel entegrasyonunun derinleştirilmesinin amaçlandığı vurgulanan bu bölümde Türk dünyasında ekonomik, teknolojik ve kültürel kalkınmanın kurumsal mekanizmalar yoluyla güçlendirilmesi öncelenmiştir. Bu kapsamda TDT üyeleri arasında genel hatlarıyla sürdürülebilir kalkınma, yeşil dönüşüm, dijitalleşme ve ortak kimlik inşası alanlarında stratejik bir dayanışma modeli geliştirilmesinin hedeflendiğine de atıfta bulunmaktadır.

Ekonomik iş birliği ve entegrasyon kapsamında TDT ülkeleri arasında bölgesel ticaretin artışına işaret edilerek "Hizmetler ve Yatırımların Kolaylaştırılması Anlaşması"na yer verilmiştir. Ayrıca Türk Yatırım Fonu ve TDT Yatırım Portalı gibi mekanizmalarla sermaye akışı, finansal istikrar ve ortak kalkınma hedeflerinin belirlendiğine de yer verilmiştir. TDT bünyesinde TurkIPAnet ve ERCNET gibi ağlarla inovasyon, yatırım ve araştırma alanlarında iş birliğinin güçlendirilmesinin hedeflendiğine de işaret edilmektedir. Bu yönüyle Gebele Bildirisi'nin ekonomi başlığı Finans ve Yeşil Ekonomi boyutuyla da dikkat çekmektedir. Özellikle Yeşil Finans Konseyi'nin kurulması ve Türk Yeşil Vizyonu çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin benimsenmesine atıfta bulunulması oldukça değerlidir. Yine çevre dostu büyümenin de temel öncelik haline geldiğini göstermesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kritik mineraller, yenilenebilir enerji, yeşil enerji koridoru gibi başlıklarla enerji güvenliği ve ekolojik dönüşümün de bu bölümde bir bütün olarak ele alındığı görülmektedir.

Bilim, teknoloji ve dijitalleşme hususlarının da yer aldığı bu bölümde yapay zekâ, dijital teknolojiler, akıllı üretim sistemleri ve uzay iş birliği (TDT-SAT Küp Uydusu) gibi konulara yer verilmiş olması Türk dünyasında yüksek teknoloji temelli bir kalkınma vizyonunun hedeflendiğini de göstermektedir. Özellikle Dijital Türk Dünyası konsepti ve Bışkek'in dijital başkent ilan, dijital entegrasyonun kurumsallaşması konusunda ciddi bir adımın kat edildiğini ortaya koymaktadır.

Gebele Bildirisi'nin ekonomi bölümünde dikkat çeken bir diğer husus ise Enerji ve Ulaştırma Bağlantısallığı olmuştur. Orta Koridor, Bakü-Tiflis-Kars hattı ve Zengezur Koridoru gibi ulaştırma projelerinin de geniş bir biçimde yer aldığı bu bölümler Avrasya bağlantısallığının güçlendirilmesi açısından bu hatların stratejik öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Bu kısımda enerji altyapısında Azerbaycan-Türkiye yeşil elektrik iş birliği ve Orta Asya-Azerbaycan yeşil enerji koridoru öne çıktığı görülmektedir. Bu da aslında Karabağ zaferinin ardından Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin Şuşa Beyannamesi ile ulaştığı "stratejik müttefiklik" seviyesiyle bağlantılı bir adım olarak da değerlendirilebilir.

Gebele Bildirisi'nde tarım, gıda güvenliği ve sürdürülebilir kentleşme konularına da geniş yer verilmiştir. Bu yönüyle de bildirinin içeriğinin ve kapsamının ne kadar geniş olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır. Tarım bakanları toplantısı, gıda güvenliği, yenilikçi tarım ve iklime dayanıklı altyapı gibi konular ile sürdürülebilir üretim zincirlerinin oluşturulmasına dair değinilen hususlar aslında ekonomi başlığı altında birden fazla alana odaklanıldığını da göstermektedir. Bildiride **Sürdürülebilir Şehirler Forumu** ve **WUF13 (Dünya Kent Forumu)** girişimleriyle kentleşmede çevreye duyarlı politikaların destekleneceğine de yer verilmiştir.

Ekonomi başlığı altında bildiride kültür, turizm ve halklar arası etkileşim konularına da yer verilmiştir. Turizm başkentleri (**Celalabat 2025, Ankara 2026**) ve **Ortak Müze Kartı** konularına da değinilerek kültürel bütünleşme ve kimlik inşasının sembolik araçları ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca el sanatları festivali, kış turizmi ve göçebe oyunları gibi etkinliklerle "Türk Dünyası Kimliği"nin görünür olmasına ayrı bir özen gösterildiği de söylenebilir.

Bildirinin eğitim, sağlık ve toplumsal dayanışma konularında da ortak hareket etme, **Orhun Süreci, TurkSkills, TurkEduBirlik** gibi girişimler ile mesleki eğitim ve yükseköğretim alanında kurumsal ağların geliştirilmesini de öncelendiği görülmektedir. Bu kapsamda **Kızılay** ve **Kızılhaç Ağı** ve **Sivil Koruma Mekanizması**, afet yönetimi ve insani dayanışma hususlarının öne çıktığı görülmektedir. Güvenlik ve Siber Dayanıklılık hususlarının da ele alındığı bu bölümde **TDT Siber Güvenlik Toplantısı ve Gümrük Modernizasyonu** gibi alanlarda girişimlerin arttırılması, bölgesel güvenliğin dijital boyutunun da güçlendirilmesi gerektiğine değinilmiştir.

Bir bütün olarak Gebele Bildirisi'nin "Ekonomik ve Sektörel İş Birliği" başlığı altında yer alan hususlara bakıldığında TDT'nin artık yalnızca kültürel bir iş birliği platformu değil, ekonomik ve teknolojik entegrasyonu derinleştiren bir yapı olduğu da anlaşılmaktadır. Öte yandan yeşil dönüşüm ve dijitalleşme konularının da ön planda olduğu bu bölümde kalkınma vizyonu ile TDT'nin artık kurumsallaşmış, çok sektörlü bir bölgesel örgüt kimliği kazandığına da işaret edilmektedir. Bu bağlamda bildirinin ilgili bölümlerinde sıklıkla özellikle sürdürülebilir kalkınma, yeşil ekonomi, dijital entegrasyon ve ulaşım bağlantısallığına yer verilmesi de bu konuların Gebele Bildirisi'nin stratejik önceliklerine dönüşmüş olmasıyla ilintilidir. Bildiride diğer hususlara oranla en geniş yerin **"Ekonomik ve Sektörel İş Birliği"** başlığına ayrılmış olması, Türk Devletleri Teşkilatı'nın her geçen gün daha güçlü bir entegrasyon ve bağlantısallık süreci içerisinde ilerlediğini de açıkça ortaya koymaktadır.

Halklararası İş Birliği

Bildiride yer alan bir diğer önemli başlık ise *"Halklararası İş Birliği"* olmuştur. Bu başlık altında TDT çerçevesinde diaspora, gençlik, kültür, eğitim ve medya alanlarında yürütülen ortak girişimlere geniş yer verilmiştir. TDT üyeleri arasındaki iletişimin güçlendirilmesine yönelik adımların destekleneceğine işaret edilmiştir. Bu bağlamda ortak diaspora kurumlarının koordinasyonu, burs ve staj programları, gençlik forumları, kültür ve medya alanlarında ortak girişimler ile eğitim ve beşerî sermaye konuları öne çıkmıştır.

Diasporaların iş birliği hususunda **Türk Diasporaları için Ortak Faaliyet Stratejisinin** geliştirilmesi ve 2025 sonunda **Macaristan'da 7. Diaspora Kurumları Başkanları Toplantısı** ile **Bakü'de düzenlenecek olan 2. Staj Programına** işaret edilmiştir. TDT'nin **Ortak Burs Programını** takdirle karşıladığı ve diaspora aracılığıyla küresel ölçekte Türk dünyasının görünürlüğünün arttırılmasının hedeflendiği de yine bu bölümde dile getirilen hususlar arasında yer almıştır.

Bildirinin bu bölümünde medya ve enformasyon konularında ortak mirasın tanıtımı için iş birliği ve büyük haber portallarında "Türk Dünyası" bölümü oluşturulması önerisi de dile getirilmiştir. Bu konuda **2025 Şuşa Küresel Medya Forumu**'nun başarıyla gerçekleştirildiğine de atıfta bulunulmuştur.

Gençlik ve eğitim konusunda ise 2025'te Taşkent'te **3. Diaspora Gençlik Forumu**'nun gerçekleştirildiği, gençler arasında iletişim, diyalog ve ortak kimlik bilincinin artırılmasının hedeflendiği dile getirilmiştir. Bu bölümde ayrıca ortak bir TDT **Yükseköğretim Alanı** kurulması da önerilmiştir. Bu husus aslında ortak eğitim alanında başlı başına kritik öneme sahip bir konu olarak öne çıkmaktadır. Bu bölümde ayrıca 2025'te **Çolpan-Ata'da** gerçekleştirilen **İnsan Kaynakları Geliştirme Toplantısı**'nın eğitim ve beceri geliştirme alanlarındaki ortak girişimlerinin de memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir.

Bildirinin bu bölümünde kültür ve maneviyat konularında ise 2025'te **Bişkek'te gerçekleştirilen 6. Müslüman Din Kurul Başkanları Konseyi** toplantısının sonuçlarının memnuniyetle karşılandığına değinilmiştir. Ayrıca 2025'te **Hive'de gerçekleştirilen 2. Türk Dünyası Kültür Forumu**'nun da Türk devletleri arasında kültürel entegrasyonu teşvik etme konusunda ciddi bir katkı sağladığına yer verilmiştir. Yine yaratıcı endüstriler kapsamında film, moda, oyun ve animasyon alanlarında da iş birliği taahhüt edilmiştir.

“

15 Aralık’ın “Dünya Türk Dil Ailesi Günü” ilan edilmesi önerisinin UNESCO gündemine taşınacağı da belirtilmiştir.

”

Gençlik, spor ve dayanışma konularının da öne çıktığı bu bölümde, gençlik değişim programları ve spor etkinliklerinin artırılmasının önemine de işaret edilmiştir. **2024 Lenkeran Gençlik Başkenti** döneminin tamamlandığı, **Almatı’nın 2025 Gençlik Başkenti** olarak belirlendiğine yer verilmiştir. 2026’da yetenekli çocuklara yönelik uluslararası bir forumun Kazakistan’da düzenleneceği de belirtilmiştir. Dil ve kimlik konularına yer verilen bu bölümde **15 Aralık’ın “Dünya Türk Dil Ailesi Günü”** ilan edilmesi önerisinin **UNESCO** gündemine taşınacağı da belirtilmiştir.

Halklararası iş birliği başlıklı bu bölümde kültürel ve insani bağların güçlendirilmesi, gençliğin, eğitimin ve medyanın stratejik rolü ile diaspora aracılığıyla küresel ölçekte Türk dünyasının görünürlüğü konularının ön planda yer aldığı söylenebilir. Özellikle yaratıcı endüstriler ve dijital dayanıklılık konularının da yer aldığı bu bölümdeki ana temanın Türk kimliğinin uluslararası platformlarda kurumsallaşması konusunda atılacak adımlardan oluştuğunu söylemek mümkündür.

Türk Dünyasında Kurumsal İş Birliği

Gebele Bildirisi'ndeki bir diğer önemli başlık ise Türk Dünyasında Kurumsal İş Birliği olmuştur. TDT ekosistemindeki kurumların faaliyetleri, yeni girişimleri ve iş birliği alanlarının yer aldığı bu bölümde söz konusu faaliyetlerin TDT bünyesindeki **TÜRKPA, TÜRKSOY, Türk Akademisi ve Türk Kültür ve Miras Vakfı (TKMV)** üzerinden derinleşerek devam edeceğine vurgu yapılmıştır. Söz konusu kurumlar arasında koordinasyonu güçlendirmek, kültürel, akademik ve ekonomik alanlarda ortak projeleri ilerletmek ve Türk dünyasının ortak kimliğini pekiştirme konularına da geniş yer verilmiştir. **KKTC'nin Türk Akademisi'nde gözlemci statüsü alması, Türk Yatırım Fonu'nun faaliyete geçmesi, Türk Dünyası Kültür Başkenti uygulaması, Türk Kadın Parlamenterler Zirvesi ve 1926 Bakü Türkoloji Kongresi'nin 100. yılı kutlamaları** gibi önemli gelişmelere de değinilerek Türk dünyasının kültüründe önemli bir yere sahip bu konularda da layıkıyla kutlamaların yapılacağına değinilmiştir.

*Bu bölümde değinilen hususlar arasında ayrıca Kültürel Mirasın Korunması konularına da yer verilmiştir. **Türk Kültür ve Mirası Vakfı'nın (TKMV) Türk Kültürü Mirası Kataloğu, Folklor Antolojisi ve Dijital Miras Platformu** projelerinin desteklediği belirtilmiştir. Ayrıca **Divanü Lugatü't-Türk'ün 950. yılı kapsamında UNESCO'da** düzenlenen etkinlikler takdir edilerek Türk Yatırım Fonu'nun ticaret, yatırım ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen merkezi rolüne de vurgu yapılmıştır.*

Dolayısıyla Gebele Bildirisi'nde "Türk Dünyasında Kurumsal İş Birliği" başlığı altında Türk dünyasında kurumsal dayanışma ve koordinasyonun güçlendirilmesi, kültür, bilim, ekonomi ve diplomasi alanlarında iş birliği ve KKTC'nin Türk dünyasıyla entegrasyonunun güçlendirilmesi konularının öne çıktığı görülmektedir. Bu bölümde TÜRKSOY ve TÜRKPA'nın stratejik diplomatik platformlara dönüştürülmesi ve Türk Yatırım Fonu'nun ise ekonomik entegrasyonun lokomotifi haline getirilmesi konuları da öne çıkan başlıklar arasında yer almaktadır.

“

Sonuç olarak, Gebele Zirvesi, Türk dünyasının ortak hedefler doğrultusunda sergilediği dayanışma ve iş birliği iradesini bir kez daha teyit etmiştir. Adeta “birlikten kuvvet doğar” ilkesinin vücut bulduğu bu zirve, ayrışma ve istikrarsızlıkların yoğun biçimde yaşandığı günümüz uluslararası ortamında, birlik ve dayanışmanın nasıl stratejik bir avantaja ve ortak kazanıma dönüşebileceğini gösteren somut bir örnek teşkil etmiştir.

Harici Taraflarla İş Birliği

Bildirinin son bölümünde ise “Harici Taraflarla İş Birliği” başlığı altında haricî taraflarla iş birliği politikaları ile uluslararası görünürlüğü artırma konularına değinilmektedir. Bu bağlamda bu bölümde uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla entegrasyonun öne çıktığı görülmektedir. Özellikle TDT’ye üye devletlerin uluslararası kuruluşlara adaylıklarının desteklenmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Yine **UNESCO Genel Konferansına (43. oturum, Semerkant 2025)** üst düzey katılım kararının alınmış olması da bu bölümle ilgili bir diğer önemli bir adımdır. Özellikle yeni bir iş birliği formatı olarak **“TDT+”** formatının öne çıkması ve bu formatın haricî aktörlerle esnek iş birliği modeliyle desteklenmesi önemli bir adım olmuştur. Uluslararası görünürlük ve temsil konularının da öne çıktığı bu bölümde TDT’nin **BM Genel Kurulu ve İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT)** nezdinde gözlemci statüsü kazanması için ortak çabaların artırılması konularına da işaret edilmiştir. Kurumsal ilişkilerin güçlendirilmesi temasının ön plana çıktığı bu bölümde **Arap Birliği** ve **Afrika Birliği** gibi uluslararası kuruluşlarla ilişkilerin kurumsallaştırılması hususlarına da değinilmiştir.

Bu bağlamda tanıtım ve diplomasi etkinliğinin ön plana çıktığı ve 2026 Ocak ayında Viyana’da düzenlenecek olan “Türk Haftası” etkinliğiyle Türk dünyasının uluslararası görünürlüğünün artırılmasının hedeflendiği de kaydedilmiştir.

Bildirinin son bölümünde ise TDT’nin iç işleyişine, dönem başkanlıklarına ve gelecekteki zirve planlamalarına ilişkin kararlara yer verilmiştir. Dönem başkanlıkları bağlamında Kırgızistan, 2024–2025 dönemi TDT Dönem Başkanlığı süresince gösterdiği başarılı çalışmalarından dolayı tebrik ve takdir edilmiştir. Azerbaycan’ın ise 2025–2026 dönemi için yeni dönem başkanı olarak görevi devraldığı kaydedilmiştir. Teşkilat faaliyetleri bağlamında TDT Sekreteryası’nın çalışmaları ve Genel Sekreter Kubanışbek Ömüraliev’in raporu da takdir edilmiştir. Gelecek zirvelerin 13. **TDT Zirvesinin 2026’da Türkiye’de** yapılması ve gayriresmî zirvenin ise Kazakistan’da yapılacağı belirtilmiştir.

Gebele Bildirisi bir bütün olarak değerlendirildiğinde aslında Türk Devletleri Teşkilatı'nın nasıl adım adım büyüdüğünü, TDT'nin konu ve kapsam itibarıyla küreselleşme yolunda nasıl önemli bir mesafe kat ettiğini ortaya koyduğunu söylemekte yarar vardır. Âdeta "Birlikten kuvvet doğar" sözünün somutlaştığı bu zirve ayrışma ve istikrarsızlıkların yoğun olarak yaşandığı bu çağda birlik ve beraberliğin nasıl bir kazanıma dönüşebileceğinin de somut örneği olmuştur.

Gebele Zirvesi özellikle Türk dünyası açısından değerlendirildiğinde ortak geleceğin inşasında stratejik öneme sahip bir zirvedir. Zira son dönemlerde giderek daha fazla gündeme gelmeye başlayan başta koridorlar ve enerji kaynakları olmak üzere pek çok alanda yaşanan jeopolitik rekabetin giderek daha fazla kızışmaya başladığı bir dönemde iş birliği içerisinde hareket edilmesinin önemini bir kez daha ortaya koyan bir zirve olmuştur.

*İçinde bulunduğumuz çağda her geçen gün çatışma ve istikrarsızlıkların giderek artmaya başladığı bir dönemde TDT çatısı altında Türk dünyasında **“Bölgesel Barış ve Güvenlik”** temasının ön plana çıkarılması Türkiye'nin ve Türk dünyasının jeopolitik öneminin ortaya konması bakımından da dikkat çekicidir.*

Gebele Zirvesi, TDT'nin bölgesel dayanışma kapasitesini ve yumuşak güç unsurlarını küresel düzeyde görünür kılan stratejik bir dönüm noktası olmuştur. TDT'nin ekonomik ve çevresel iş birliği boyutları her geçen gün güçlenmektedir. Bu zirve ile Türk dünyasının geleceğine yönelik bütüncül bir iş birliği anlayışının da inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle söz konusu bildiri TDT'nin yumuşak güç kapasitesini kurumsal düzeyde pekiştirirken, Türk dünyasının küresel ölçekte daha etkin, dayanışmacı ve sürdürülebilir bir aktör olarak konumlanmasına da katkı sağlamaktadır.

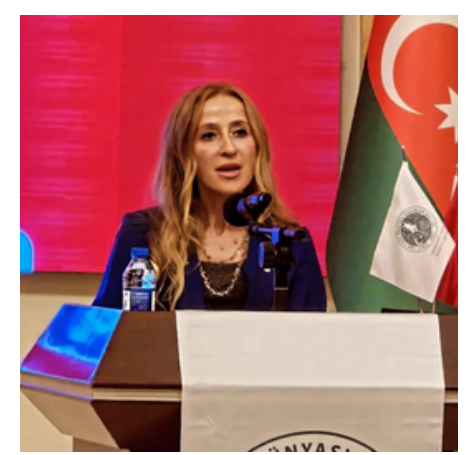

Prof. Dr. Yıldız DEVECİ BOZKUŞ - Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyesi olup aynı zamanda Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmektedir. Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora eğitimini Ankara Üniversitesi'nde tamamlayan Deveci Bozkuş, 2012 yılında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) bursuyla doktora sonrası araştırmacı olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunmuş, University of California, Los Angeles (UCLA) bünyesinde Ermeni sorunu, diaspora ve Ermeni dili üzerine çalışmalar yapmıştır. 2015 yılında Türkiye Cumhuriyeti Tarihî alanında doçent ünvanını alan Deveci Bozkuş, 2019 yılında TÜBİTAK Doktora Sonrası Araştırma Bursu ile İngiltere'de University of London, School of Oriental and African Studies (SOAS)'te Osmanlı Devleti'nde Ermeni modernleşmesinin tarihi ve gayrimüslimlerin toplumdaki rolü üzerine akademik çalışmalar gerçekleştirmiştir. 2022 yılında ERASMUS bursiyeri olarak konuk bilim insanı statüsünde Almanya'nın Tübingen Üniversitesinde Çanakkale Savaşları üzerine dersler vermiştir. Tarih, uluslararası ilişkiler, dil ve edebiyat disiplinlerini bir araya getiren çalışmalar yürüten Deveci Bozkuş'un akademik ilgi alanları arasında Türk-Ermeni ilişkileri, Güney Kafkasya, Karabağ sorunu, insanlığa karşı suçlar ve Ermeni tarihi gibi konular yer almaktadır. Uzun yıllar boyunca Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) bünyesindeki Ermeni Araştırmaları Enstitüsünde Güney Kafkasya uzmanı olarak görev yapan Deveci Bozkuş, Review of Armenian Studies ve Ermeni Araştırmaları dergilerinin de editörlüğünü üstlenmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının Asılsız İddialar Özel Komisyonu'nda çalışmış olan Deveci Bozkuş, Türk-Ermeni ilişkileri, Ermeni dili, tarih ders kitapları gibi konularda Polis Akademisi ile Türk Tarih Kurumu'nda görevli araştırmacılara yönelik çeşitli eğitimler düzenlemiştir. Deveci Bozkuş, TÜBİTAK, European Cooperation in Science and Technology (COST), Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM) ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi kurumların desteğiyle çok sayıda proje yürütmüş; ulusal ve uluslararası platformlarda Türkiye'yi temsil ederek 1915 olaylarına dair parlamento kararları, Türkiye-Ermenistan ilişkileri ve Güney Kafkasya üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir. Deveci Bozkuş, edisyon ve çevirilerinin yanı sıra Kafkasya bölgesinin tarihi ve kültürüne dair çok sayıda akademik ve popüler makaleleri bulunan Deveci Bozkuş, ulusal ve uluslararası televizyon kanallarının düzenli yorumcuları arasında yer almaktadır. Deveci Bozkuş İngilizce, Almanca, Ermenice (Doğu, Batı, Grabar), Farsça ve Osmanlıca (matbu ve rika) dillerine hakimdir. 2024 yılı Kasım ayında Türk Tarih Kurumu Asli Bilim Kurulu Üyeliği'ne seçilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akçapa, M. (2023). Türk Devletleri Teşkilatı'nın tarihsel gelişimi: Teşkilatın dünü, bugünü ve yarını. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 11(34), 473-491.
- Anadolu Ajansı. (2025). "Azerbaycan'ın Gebele şehrinde "Türk Devletleri Teşkilatı 12. Zirvesi" başladı", <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/azerbaycanin-gebele-sehrinde-turk-devletleri-teskilati-12-zirvesi-basladi/3709716>, Erişim Tarihi: 26.10.2025.
- Kıdıralı, D. & Babayar, G. (2022). Ortak Türk Tarihi (En Eski Dönemlerden XV. Yüzyıla Kadar), Uluslararası Türk Akademisi (UTA).
- Ordu Detay Haber. (2025). "Türk Dünyası'nı Birleştiren Karar: Nevruz Ortak Bayram İlan Edildi", <https://ordudetayhaber.com/nevruz-turk-dunyasi-ortak-bayram-2025/>, Erişim Tarihi: 26.10.2025.
- Rehimov, R. & Abdülkerimov, B. (2020). "Ortak Türk Tarihi ders kitabı okutulmaya başlandı", <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/ortak-turk-tarihi-ders-kitabi-okutulmaya-basladi/1740358>, Erişim Tarihi: 26.10.2025.
- Turan, R. (2021). "Türk Dünyası Ortak Türk Tarihi Ders Kitabı ile Türkiye'de Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarihi ve Uygar-Lığının Yeri Üzerine Bir Kapsam Karşılaştırması", The Journal Of Academic Social Science.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2021). "Türk Dünyası 2040 Vizyonu", <https://turkicstates.org/u/d/news/5-ek--turk-dunyasi-2040-vizyonu.pdf>, Erişim Tarihi: 26.10.2025.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2025). "Türk Devletleri Teşkilatı 12. Zirvesi Gebele Bildirisi", <https://www.turkicstates.org/tr/haber/gabala-declaration-of-the-12th-summit-of-the-organization-of-turkic-states>, Erişim Tarihi: 26.10.2025.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2025). Türk Üniversiteler Birliği'nin 8. Genel Kurulu Taşkent'te düzenlendi, <https://www.turkicstates.org/tr/haber/8th-general-assembly-of-the-turkic-universities-union-convened-in-tashkent>, Erişim Tarihi: 26.10.2025.

TÜRK DÜNYASINDA KURUMSAL İŞ BİRLİĞİNİN TARİHİ KÖKENLERİ

**DOÇ. DR.
KAMELYA TEKNE**

Türk dünyasındaki güncel iş birliği arayışları metodolojik olarak sadece Soğuk Savaş'ı takiben ortaya çıkan jeopolitik koşulların tetiklediği bir süreç olarak değerlendirilmemelidir. Zira bu iş birliği zemini, binlerce yıla yayılan ortak dil, kültür ve siyasi mirasın ürettiği bütüncül bir tarihî iradenin somutlaştırılması vasıtasıyla şekillenmiştir. Bu çerçevede Türk boylarının ortak tarihinden devralınan siyasi ve kültürel süreklilik söz konusu iş birliği arayışları meselesini modern bir olgu olmaktan çıkarak Türk boylarının ortak geçmişinden kaynaklanan tarihî zemin üzerinde inşa edilen bir yapıya dönüştürmektedir. Bu anlamda tarihî Türk devletlerinde hükümdarlar düzeyindeki istişare toplantıları ve diplomasi faaliyetleri ile ticaret yollarının güvenliği gibi ilişki ve ekonomik etkileşim biçimleri

günümüzdeki çok taraflı iş birliği mekanizmalarının ve ortak projelerin fikrî zeminini oluşturmuştur. Türk dünyasındaki kurumsal iş birliği arayışlarının tarihî kökenleri, karşılaşılan hegemonik baskılar ve jeopolitik parçalanma tehdidine karşı millî kimliğin muhafaza edilmesi ve güç dengesi oluşturulmasına yönelik stratejik gayretlere dayanmıştır. Bu arayışlar özellikle Rusya İmparatorluğu'nun çözülme eğilimi gösterdiği dönemde Çarlık Rusya'sının tahakkümü altında yaşamak durumunda kalan Türk boylarında gelişen **"millî uyanış"** hareketleriyle eşzamanlı olarak ivme kazanmıştır. Bu bağlamda, "ceditçilik" düşüncesiyle berraklaşan iş birliği ve dayanışma fikri, çağdaş iş birliği çabalarının ilk siyasî ve sosyokültürel tezahürü olarak kabul edilmiştir.

**BU YAKLAŞIM 'DİLDE, FİKİRDE,
İŞTE BİRLİK' İLKESİNİN TÜRK
DÜNYASININ BÜTÜNLEŞMESİNİ
SAĞLAMAK ÜZERE HAYATA
GEÇİRİLMESİNDE BÜYÜK BİR
ADIM OLMUŞTUR.**

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya Türkleri arasında ortaya çıkan *ceditçilik* hareketi Rusya İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki kapsamlı ve süregelen durağanlık dönemine verilen bir yanıt biçiminde kendisini göstermiştir. Söz konusu yanıt Kazanlı, Kırımli, Azerbaycanlı ve Türkistanlı aydınların gayretleriyle Rusya İmparatorluğu'nun kontrolündeki Türk boyları arasında reform ve modernleşme taleplerinin yükselişiyle somutlaşmıştır. Ceditçilik akımının reformist karakterini, neşriyat faaliyetlerinden bağımsız bir şekilde değerlendirmek ise mümkün değildir. Nitekim ceditçiliğin düşünsel ve pratik dönüşüm çabaları neşriyat aracılığıyla toplumsal tabana yayılmıştır.

Hatta matbu metinler, ceditçi aydınlar, yerleşik dinî otoritelerin (kadimci ulemanın) ahlaki ve hegemonik yapısına meydan okuma imkânı sunmuştur. Bu anlamda, ceditçilik reformları basılı materyallerin tesis ettiği kamusal söylem zemininde biçimlenmiştir. Örneğin modern ilköğretimin "usûl-i cedîd" okulları aracılığıyla yaygınlaştırılmasına yönelik girişimler, neşriyatın bu sürece dâhil edilmesiyle birlikte gerçekleşmiş dahası yeni yayıncılık pratiklerini (ders ve pedagoji kitapları gibi) tetiklemiştir. Ancak imparatorluk coğrafyasındaki sosyoekonomik ve politik koşullar, reformist yayıncılığın gelişimini zaman zaman sekteye uğratmıştır.

Rus idaresinin, matbaa çıktısını, izin ve sansür mekanizmalarıyla kontrol etme yetkisine sahip olmasının yanı sıra mevcut tarım ekonomisinin genel yoksulluğu Türk boyları açısından matbaa kurulumu için gerekli finansal yatırımın önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir.

Bu kapsamda Türk dünyasında modernleşme düşüncesinin toplumsal katmanlara nüfuz etmesinde, neşriyat faaliyetlerinin parçası olan süreli yayınlar önemli bir kilometre taşı olarak öne çıkmıştır. Buna göre, İsmail Gaspıralı'nın 1883'te neşriyat hayatına kazandırdığı "Tercüman" gazetesinin sayfaları bir mihenk taşı niteliği taşımıştır. Tercüman gazetesini, kendisinden önceki küçük tirajlı yayınlardan farklı kılan temel özellik, uzun soluklu yayın istikrarının yanı sıra sayfalarında çağdaş yaşamın gerekliliklerini ve evrensel değerleri çok boyutlu bir perspektifle irdelleyerek Türk dünyasında millî özlemlerin ve kültürel dirilişin inşasına katkı sağlaması olmuştur. İsmail Gaspıralı, Tercüman gazetesini, Türk dünyasındaki lehçe farklılıklarını aşma aracı olarak kullanmış; geniş Türk topluluklarınca idrak edilebilecek müşterek bir Türk dilinin birleştirici potansiyelinden istifade etmiştir. Böylece benimsediği sade, anlaşılır ve özlü anlatım biçimi Türk dünyasında dil birliğinin tesisi ve dolayısıyla kültürel entegrasyonun sağlanması yolunda önemli bir başlangıç noktası haline dönüşmüştür. Bu yaklaşım "dilde, fikirde, işte birlik" ilkesinin Türk dünyasının bütünleşmesini sağlamak üzere hayata geçirilmesinde büyük bir adım olmuştur.

“Bu tarihî süreç, bir anlamda hazırlık (Türk dünyasının entelektüel altyapısı) ile fırsat (Rusya İmparatorluğu’nun çözülmesi) anının buluşması olarak değerlendirilebilir.”

Ceditçilik hareketinin etki alanı son derece geniş olup, dinî reform çabalarıyla başlamış dil politikası, eğitim sisteminin modernleşmesi, neşriyat faaliyetleri, edebî eserlerinin tesisi ve siyasi kimlik arayışı bağlamında millî bağımsızlık idealine uzanan bir silsileyi takip etmiştir. Temel iş birliği doktrini olarak kabul gören **“dilde, fikirde, işte birlik”** ilkesinin ilk basamağı ise coğrafi yayılıma rağmen muhafaza edilen dil birliğine dayanmıştır. Bu bağlamın en somut yansıması ise 26 Şubat-6 Mart 1926 tarihlerinde alfabe birliği ve ortak terminolojiyi sağlamak üzere Bakü’de I. Türkiyat Kurultayı’nın toplanması olmuştur. İşgal süreçlerine maruz kalmış Türk Dünyası vilayetlerinde yaşanan alfabe ayırımına çözüm bulmak amacıyla bir araya gelen delegasyonlar tüm Türk dünyasının Latin alfabesine geçmesi fikrini benimsemişlerdir. Bunun yanı sıra kurultayda, edebî dil ve ortak edebî dil, tarih, etnografya, öğretim yöntemleri, imla meseleleri, akraba ve komşu dillerin karşılıklı ilişkileri gibi konular da istişare edilmiştir.

Farklı bir etnik hâkim zümrenin çatısı altında yaşamak durumunda kalan Türk boyları arasında başlayan aydınlanma döneminin kurucu ve vazgeçilmez unsurlarından biri mevcut eğitim sisteminin millîleştirilmesi ve çağdaş pedagojik standartlara uyarlanması olmuştur. Bu kapsamda bizzat İsmail Gaspıralı tarafından kurulan **“usûl-i cedîd”** okulları gelecek nesillerin kapsamlı gelişimini hedeflemiştir. Söz konusu yeni usul eğitim kurumlarının, Türk Dünyası vilayetlerinde kısa zaman zarfında sayıları binleri bularak yaygın hale gelmesi sayesinde millî ruhta yetişmiş Türk çocukları ve gençleri geleceğin insan kaynağını oluşturarak Türk Dünyasında ortak ideale sahip bir fikriyatın taşıyıcı konumuna gelmişlerdir.

Rusya İmparatorluğu’nun iç dinamiklerinin tetiklediği yeni konjonktürel koşullar ile ceditçilik hareketinin teşvik ettiği millî uyanış hareketleri eş zamanlı bir etkileşim sergileyerek, Türk Dünyasında milliyetçi hedefler ve özerklik arayışları gibi siyasî çıktılara dönüşmüştür. Bu tarihî süreç, bir anlamda hazırlık (Türk dünyasının entelektüel altyapısı) ile fırsat (Rusya İmparatorluğu’nun çözülmesi) anının buluşması olarak değerlendirilebilir. Millî bağımsızlık hareketlerinin teşkilatlanma süreci, Rusya Türklerinin kanaat önderlerini bir araya getiren kongreler döneminde (Müslüman Kongreleri), dil birliği, eğitim reformu ve ortak siyasî strateji geliştirme gibi pek çok alanda kurumsal iş birliği tesis etme iradesini ortaya koymuştur. Nitekim Rusya Türklerini bir çatı altında toplayarak siyasî temsiliyetini sağlayacak olan ve adı “İttifak-ı Müslimîn” olarak belirlenen ilk siyasî partinin hayata geçirilmesi bu dönemin ürünü olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu platform, siyasî haklar ve millî özerklik talepleri, Kırım Halk Cumhuriyeti, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ve Başkurt Özerk Hükümeti’nin kurulması gibi devlet teşekküllerinde karşılığını bulmuştur.

Sonuç olarak tarihî veriler, Türk dünyasındaki kurumsal iş birliği arayışlarının tarihî kökenlerinin, temel olarak hegemonik baskılara ve jeopolitik parçalanma tehdidine karşı geliştirilmiş stratejik bir yanıt olduğunu göstermiştir. Bu iş birliği iradesi, tarihî devlet pratiklerinden beslenmiş; XIX. yüzyılda ceditçi aydınlar tarafından reformist bir karakterle yeniden tanımlanmıştır. Ceditçilik akımının teşvik ettiği millî uyanış hareketleri, Rusya İmparatorluğu'nun çözülme evreleriyle eş zamanlı bir etkileşim sergileyerek, siyasallaşmış kimlik arayışına zemin hazırlamıştır. Bununla beraber Bakü'de düzenlenen I. Türkiyat Kurultayı'nın alfabe birliği kararı, coğrafi ayrılığa rağmen bir milletin kimlik beyanı olan dil birliği üzerinden kültürel entegrasyonu ve siyasî birlik idealini pekiştirmiştir. Türk boyları arasında iletişim kanallarını güçlendiren bir diğer gelişme ortak siyasî strateji belirlemeye yönelik gerçekleştirilen "Müslüman Kongreleri" dönemi olmuştur. Kongreler dönemi, millî teşkilatlanma ve dayanışma alanlarında Türk dünyasının ortak ülküsüne hizmet eden bir platform olarak bölgesel bir güç bloğu oluşmasını sağlamıştır. Mevcut değerlendirmeler ışığında, Türk Devletleri Teşkilatı nezdinde Türk dünyasında geliştirilen çok boyutlu iş birliği, raslantısal jeopolitik dinamiklere değil çağın gerekliliklerini kavramakla kalmayıp çağın ötesini görüp yorumlayan ceditçi aydınların kavramsal çerçeveye oturttukları tarihî derinliğe sahip bir vizyonun kurumsal akdi olarak addedilmelidir.

**DOÇ. DR.
KAMELYA TEKNE**

Doç. Dr. Kamelya Tekne - İlk, orta ve lise eğitimini memleketi Bursa'da tamamladı. Lisans öğrenimini Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde tamamladıktan sonra Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde başladığı yüksek lisans programından Prof. Dr. İlhami Durmuş'un danışmanlığında "Bozkır Kültür Çevresinde Ölü Gömme Geleneği (Başlangıçtan Göktürk Dönemi Sonuna Kadar)" adlı tez çalışması ile mezun oldu. Doktora öğrenimine İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı'nda devam ederek, bu süreçte tez çalışması ile ilgili araştırmalarını gerçekleştirmek amacıyla Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde bulundu. "Kırım Tatar Türklerinin Kültürel Hayatı (XX. Yüzyıl ve Sonrası)" adlı doktora tez çalışmasını 2015 yılında Prof. Dr. Muallâ Uydu Yücel'in danışmanlığında tamamlayarak Dr. ünvanını aldı. Uzmanlık alanları Çağdaş Türk Dünyası Tarihi, Kırım Tatar Tarihi, Türk Halkları ve Toplulukları Tarihi, Türk Kültür Tarihi, Türk Dünyasında Kadın konuları üzerine olup halen Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda görev yapmaktadır. Aynı zamanda Türk Kadın Akademisyenler Derneği ile Umay Ana Türk Dünyası Kadınlar Birliği'nin kurucu üyelerinden biri olup her iki STK'nın yönetim kurulu üyesi olarak aktif rol almaktadır.

KAYNAKÇA

- Andican, A. Ahat (2020) Ceditizmden Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Andican, A. Ahat (2009) Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya. İstanbul: Doğan Kitap.
- Andican, A. Ahat (1996) Değişim Sürecinde Türk Dünyası. İstanbul: Emre Yayınları.
- Bennigsen, Alexandre & Chantal Lemerrier-Quelquejay (1964) La Presse Et Le Mouvement National Chez Les Musulmans De Russie Avant 1920. Paris: Mouton et Co.
- Devlet, Nadir (2024) Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917). Ankara: TTK.
- Devlet, Nadir (2011) İsmail Gaspıralı Unutturulan Türkçü, İslamcı, Modernist. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Devlet, Nadir (1998) 1917 Ekim İhtilâli ve Türk-Tatar Millet Meclisi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ekinci, Yusuf (1997) Gaspıralı İsmail. Ankara: Ocak Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (2021) Türk Millî Kültürü. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Khalid, Adeeb (1994) "Printing, Publishing, and Reform in Tsarist Central Asia", International Journal of Middle East Studies, Vol. 26, No 2, ss. 187-200.
- Kanlıdere, Ahmet (2021) İdil-Ural ve Türkistan'da Fikir Hareketleri Dinî İslahçılık ve Ceditçilik. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Nerimanoğlu, Kâmil Veli & Mustafa Öner (2008) 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı: Tutanaklar. Ankara: TDK.
- Türkoğlu, İsmail & İbrahim Maraş (2002) "Kursavî", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 26, s. 447.

DOÇ. DR. RAMİN SADIK

TÜRK ÜLKELERİ ARASINDA ORTAK ASKERİ YAPILANMA FİKRİNİN STRATEJİK ÖNEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Giriş

Türk dünyasında “Tek Ordu” yapılanmasına geçilmesi fikri, mevcut koşullar dikkate alındığında henüz uygulanabilir bir düzeye ulaşmamıştır. Bununla birlikte, günümüz uluslararası sisteminin dinamikleri, Türk devletlerinin askerî unsurlarını ortak çıkarlar etrafında bir araya getirme gerekliliğini giderek daha görünür hâle getirmektedir. Küresel güvenlik ortamında artan belirsizlikler, bölgesel tehditlerin çeşitlenmesi ve enerji güvenliği konusundaki hassasiyet, Türk ülkeleri arasında koordineli bir savunma politikasını stratejik bir zorunluluk hâline getirmektedir.

Coğrafi konumları itibarıyla Türk devletleri, Doğu ile Batı arasında uzanan uluslararası ticaret ve enerji koridorlarının merkezinde yer almaktadır. Bu nedenle hem küresel ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması hem de kendi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara güvenli biçimde ulaştırılması açısından askerî iş birliğinin kurumsallaştırılması son derece önem arz etmektedir. Ortak tatbikatlar, savunma sanayisinde teknoloji paylaşımı ve eğitim entegrasyonu gibi adımlar, bu iş birliğinin pratik temelini oluşturabilir.

Bu bağlamda, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki askerî entegrasyon süreci, Türk dünyası açısından dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir. “Bir millet, iki devlet” anlayışı çerçevesinde şekillenen bu iş birliği modeli, ortak operasyonel kabiliyetlerin geliştirilmesi ve savunma doktrinlerinin uyumlaştırılması yönünde önemli bir deneyim sunmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye-Azerbaycan örneği, gelecekte Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesinde kurulabilecek daha kapsamlı bir savunma iş birliği mekanizmasının da öncüsü olabilir.

Gebele Zirvesi'nde Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in, 2026 yılında Türk devletlerinin ortak askerî tatbikat düzenlemesi yönündeki önerisi, Türk ülkelerinin gelecekte ortak bir savunma ve güvenlik mekanizması oluşturma sürecinde attığı stratejik bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Gebele Zirvesi ve Ortak Savunma İhtiyacı

7 Ekim 2025 tarihinde Azerbaycan'ın Gebele kentinde Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) liderlerinin 12. Zirve Toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıya teşkilatın gözlemci üye ülkeleri dâhil olmak üzere tüm liderler katılım sağlamıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin zirvede Cumhurbaşkanı Ersin Tatar tarafından temsil edilmesi, öncelikle “yavru vatan”ın bağımsız iradesine gösterilen saygı açısından önem taşımaktadır. Öte yandan, KKTC'nin zirveye katılımı hem teşkilatın potansiyel bir küresel güce dönüşmeye başladığının

bir göstergesi hem de yeni katılım talebinde bulunabilecek üyelere açık bir yapıya sahip olduğunun ifadesi olarak değerlendirilmektedir.

Teşkilatın giderek yeni bir küresel aktör olma hedefi kamuoyunda bilinmektedir. Bu bağlamda, ilerleyen dönemlerde Türk devletlerine politik, ekonomik, kültürel ve askerî açıdan yakınlık gösteren bazı ülkelerin de teşkilata katılım sağlamaları mümkün görünmektedir. Bu çerçevede, tüm Türk devletleri ile neredeyse her alanda kapsamlı bir iş birliği ilişkisine sahip olan Pakistan'ın, ilerleyen süreçte teşkilat ile daha yakın etkileşim kurma yönünde girişimlerde bulunabileceği öngörülmektedir.

Bu önerinin, küresel ölçekte artan istikrarsızlık, bölgesel çatışmalar ve enerji güvenliği sorunlarının yoğunlaştığı bir döneme denk gelmesi dikkat çekicidir.

Anlaşıldığı üzere, Türk Devletleri Teşkilatı mevcut küresel riskleri ve krizleri dikkatle değerlendirmekte; bu süreçleri “kardeş dayanışması” temelinde ve en az zararla atlatmayı amaçlamaktadır.

Ortak Tatbikatların Stratejik Önemi

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in önerdiği ortak askerî tatbikatın Türk devletleri açısından önemli faydalar sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Özellikle ilk tatbikatın Azerbaycan'da düzenlenmesi yönündeki teklif, ilerleyen süreçte diğer üye ülkelerin de sürece katılım göstermesiyle ortak askerî faaliyetlere sinerji kazandırma potansiyeline sahiptir.

Bilindiği üzere, Türkiye ile Azerbaycan ortak tatbikatlar konusunda uzun yıllara dayanan bir tecrübeye sahiptir. Yaklaşık on yılı aşkın bir süredir iki ülkenin orduları hemen her yıl çeşitli ortak askerî tatbikatlarda bir araya gelmektedir. Türkiye Silahlı Kuvvetleri ile gerçekleştirilen bu tatbikatların Azerbaycan açısından önemli katkılar sağladığı görülmektedir.

Nitekim otuz yılı aşkın bir süredir terörle mücadele kapsamında önemli bir askerî tecrübe biriktiren Türk ordusunun metodolojisi, 2020 yılındaki Karabağ Savaşı sırasında Azerbaycan tarafından etkin biçimde uygulanmıştır. Bu süreçte Azerbaycan, Ermeni güçlerinin yaklaşık 6 yıl boyunca işgal edebildikleri toprakların tamamını yalnızca 44gün içinde geri alarak önemli bir askerî başarı elde etmiştir. Bu durum, Hazar'ın doğusundaki Türk devletleri açısından da dikkat çekici bir örnek ve stratejik bir gösterge niteliği taşımaktadır.

**“Kardeş
Dayanışması”**

Ortak Tatbikatların Stratejik Önemi

Günümüzde uluslararası sistemin temel dinamikleri, hukukun üstünlüğünden ziyade güç dengesine dayalı bir düzene doğru evrilmektedir. Bu bağlamda Türk devletlerinin değişen küresel düzene uyum sağlayabilmeleri için askerî kapasitelerini güçlendirmeleri ve ordularını çağın gerekliliklerine göre yeniden yapılandırmaları önem arz etmektedir.

Bilindiği üzere, Türkiye dışındaki Türk cumhuriyetlerinin askerî yapılanmaları uzun süre Sovyetler Birliği'nin askerî sistemiyle benzerlik göstermiştir. SSCB'nin dağılmasının ardından ise bu ülkelerde Rus askerî düzeni etkisini sürdürmüştür. Ancak topraklarının bir kısmı işgal altında bulunan Azerbaycan, Ermenistan karşısında farklı bir askerî yapılanmaya ihtiyaç duyduğu anlayışıyla zaman içerisinde Rus askerî disiplininin uzaklaşmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin askerî sistemini model olarak benimseyen Azerbaycan, ordu reformlarını bu doğrultuda gerçekleştirmiştir.

Türkiye'nin askerî okullarında eğitim gören Azerbaycanlı öğrencilerin kazandıkları tecrübeler ve iki ülke arasında düzenlenen ortak askerî tatbikatlar, Azerbaycan ordusunun Güney Kafkasya'nın en güçlü ordularından biri hâline gelmesini sağlamıştır.

Bu kapsamda Azerbaycan, Güney Kafkasya'da NATO askerî sistemini uygulayan ilk ülke konumuna gelmiş ve 2020 Karabağ Savaşı'nda bu sistemi sahada başarıyla uygulamıştır.

Azerbaycan'ın elde ettiği askerî başarı, diğer Türk devletleri açısından dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim bu ülkeler, Karabağ Savaşı sırasında Azerbaycan ordusunun yalnızca 44 gün içerisinde gerçekleştirdiği etkili operasyonlarla topraklarını işgalden kurtarışına tanıklık etmişlerdir.

Bununla birlikte Türk devletleri, Ukrayna Savaşı'nı da uluslararası güvenlik ortamında yeni bir gerçeklik olarak değerlendirmişlerdir. Dünyanın ikinci büyük askerî gücü olarak kabul edilen Rusya Federasyonu'nun, Ukrayna sahasında beklenen düzeyde askerî üstünlük sağlayamaması, Türk ülkeleri açısından önemli bir uyarı niteliği taşımıştır. Zira bu durum, orduların Rus askerî düzeni çerçevesinde eğitime devam edilmesinin günümüz jeopolitik koşullarıyla artık örtüşmediğini göstermiştir.

Bu nedenle Türk devletlerinin alternatif askerî modeller arayışına yöneldikleri görülmektedir. Bu bağlamda, askerî alanda köklü bir geleneğe sahip olan Türkiye, doğal bir model ve stratejik ortak olarak öne çıkmaktadır. Nitekim bundan dolayıdır ki, son dönemde Hazar'ın doğusundaki Türk ülkeleri ile Türkiye arasında askerî iş birliği alanında kayda değer bir yakınlaşma yaşanmaktadır.

Türk Devletleri Arasında Askerî İş Birliği ve Şuşa Beyannamesi'nin Model Niteliği

Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından önerilen ortak askerî tatbikat girişimi, Türk devletleri tarafından mevcut jeopolitik koşulların bir gereği olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu tatbikatların hayata geçirilmesi, Türk dünyası içinde savunma alanında bütünleşmeyi güçlendirebilecek nitelikte bir adım olarak öne çıkmaktadır.

Ortak askerî tatbikatların Türk devletleri arasındaki iş birliğini yeni bir boyuta taşıyacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda Türk devletleri, mevcut siyasi, ekonomik ve kültürel birlikteliklerinin yanı sıra askerî iş birliğini de güçlendirerek yeni dünya düzenine daha hazırlıklı hâle gelmektedir. Bu durum, ilerleyen süreçte Türk devletleri arasındaki bütünleşmeyi derinleştirme ve karşılıklı dayanışmayı artırma potansiyeline sahiptir.

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki iş birliği, 15 Haziran 2021 tarihinde imzalanan Şuşa Beyannamesi ile müttefiklik düzeyine yükselmiştir. Bu belge, iki ülke arasında savunma, güvenlik, ekonomi, kültür ve diğer alanlarda kapsamlı bir entegrasyonun tesis edildiğini göstermektedir.

Şuşa Beyannamesi, aynı zamanda Türk dünyasında bütünleşmenin kurumsal bir modeli olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede Mayıs 2025'te Özbekistan'ın Şuşa Beyannamesi'ne katıldığını açıklaması, Türk devletleri arasındaki dayanışmanın genişleme eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu gelişme, Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde ortak güvenlik anlayışının pekişmesine ve bölgesel entegrasyonun derinleşmesine katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Türk Devletleri Arasında Askerî İş Birliğinin Derinleşmesi ve Ortak Barış Gücü Perspektifi

Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından önerilen ortak askerî tatbikat girişimi, Türk devletleri tarafından mevcut jeopolitik koşulların bir gereği olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu tatbikatların hayata geçirilmesi, Türk dünyası içinde savunma alanında bütünleşmeyi güçlendirebilecek nitelikte bir adım olarak öne çıkmaktadır.

Ortak askerî tatbikatların Türk devletleri arasındaki iş birliğini yeni bir boyuta taşıyacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda Türk devletleri, mevcut siyasi, ekonomik ve kültürel birlikteliklerinin yanı sıra askerî iş birliğini de güçlendirerek yeni dünya düzenine daha hazırlıklı hâle gelmektedir. Bu durum, ilerleyen süreçte Türk devletleri arasındaki bütünleşmeyi derinleştirme ve karşılıklı dayanışmayı artırma potansiyeline sahiptir.

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki iş birliği, 15 Haziran 2021 tarihinde imzalanan Şuşa Beyannamesi ile müttefiklik düzeyine yükselmiştir. Bu belge, iki ülke arasında savunma, güvenlik, ekonomi, kültür ve diğer alanlarda kapsamlı bir entegrasyonun tesis edildiğini göstermektedir. Şuşa Beyannamesi, aynı zamanda Türk dünyasında bütünleşmenin kurumsal bir modeli olarak değerlendirilebilir.

Bu çerçevede Mayıs 2025'te Özbekistan'ın Şuşa Beyannamesi'ne katıldığını açıklaması, Türk devletleri arasındaki dayanışmanın genişleme eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu gelişme, Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde ortak güvenlik anlayışının pekişmesine ve bölgesel entegrasyonun derinleşmesine katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Doç. Dr. Ramin SADIK

1977'de Azerbaycan'da doğdu. 1999'da İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2003'te Marmara Türkiyat

Araştırmaları Enstitüsü'nde yüksek lisansını, 2009'da yine aynı üniversitede doktorasını tamamladı. 2010-2014 yıllarında Azerbaycan Muallimler Enstitüsü'nde öğretim üyeliği ve Azerbaycan Bilimler Akademisi'ne bağlı Şeki Regional Merkezi'nde bilim sekreterliği görevinde bulundu. 2014'te Türkiye'ye dönen Ramin Sadık, hâlen Bayburt Üniversitesi'nde doçent olarak çalışıyor. Rusça ve İngilizce bilen Sadık, daha çok Rusya Tarihi, Azerbaycan Tarihi, Kafkasya tarihi, Osmanlı-Rusya, Rusya-Azerbaycan, Rusya-Ermenistan ve Azerbaycan-Ermenistan ilişkileri üzerine, aynı zamanda Bolşevik Devrimi ile Rusya'nın 20. yüzyıl başlarındaki askerî ve siyasi tarihi üzerine çalışmalar yapıyor.

DİJİTAL DİPLOMASİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI: ENTEGRASYON, İLETİŞİM VE GÜÇ İNŞASI

DR. DAMLA
TAŞKIN

Dijital Diplomasi ve Kolektif Güç Üretimi

Günümüzde klasik güç unsurlarına (askerî, ekonomik, siyasi) teknolojik gelişmelerle eklenen bilgi, veri, siber güvenlik ve dijital iletişim, uluslararası alanda “Dijital Çağ” adı verilen yeni güç alanlarının doğduğu bir dönemi ifade eder. Dijital çağ, uluslararası ilişkilerde “anlık etkileşim”, “veri temelli karar alma” ve “algı yönetimi” gibi kavramları üreterek büyük bir dönüşüm sürecini başlattı. Bu dönüşüm, uluslararası alanda tüm devletler arasındaki ilişkileri yeniden düzenlediği gibi, TDT gibi bölgesel yapıların da yeni bir diplomatik düzleme taşınmasını sağladı. TDT’nin son yıllarda benimsemiş olduğu stratejik vizyon, bu değişim ve dönüşümün bir nevi özünü de yansıtmaktadır. Zira dijital diplomasi kapasitesiyle kolektif etki üretmek son derecedeki bir güç alanı oluşturmaktadır. Ayrıca üye ülkeler artık yalnızca klasik dış politika araçlarını değil; veri güvenliği, yapay zekâ, siber savunma, medya koordinasyonu ve dezenformasyonla mücadele gibi yenilikçi alanları da diplomatik güç unsurları hâline getirmektedir.

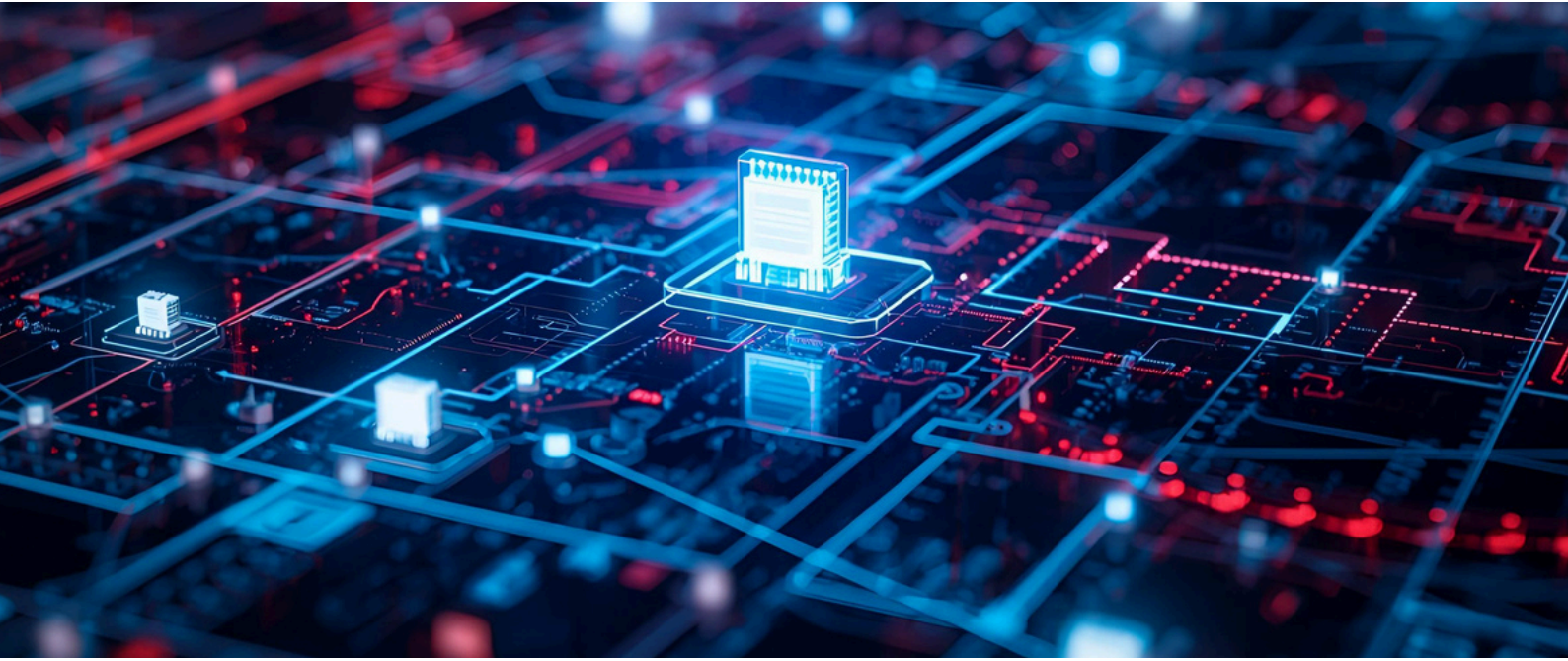
TDT'nin dijital diplomasi anlayışı, klasik "iletişim diplomasisi" modelinden farklı olmakla birlikte Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi üye ülkeler, 2022 yılından itibaren ortak dijital ağlar üzerinden bilgi paylaşımını kurumsallaştırma çalışmalarına hızlı bir şekilde başladı. Bu sistemler, esasen olağanüstü hâllerde veya kriz anlarında dezenformasyon kampanyaları, siber saldırılar veya bilgi savaşları gibi kritik durumlarda çok aktörlü bir savunma refleksi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda 2022 Semerkant Zirvesi'nde ortak kararla kabul edilen "Dijital Türk Dünyası Stratejisi", bu dönüşümün en önemli adımı sayılmaktadır. Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı'nın 2040 Vizyonu kapsamında dijitalleşme, ulaştırma koridorları, enerji güvenliği ve bilgi teknolojileri iş birliği konuları da geleceğe yönelik önemli bir projeksiyon çizmiş oldu. Bu sonuç doğrultusunda; ortak veri merkezleri kurulması, dijital kimlik entegrasyonu ve siber diplomasi akademileri oluşturulmasını öngörülmüş olup; 2024 yılında Türk Devletleri Dijital Dönüşüm Programı (TDDDP) başlatılmış, Kazakistan'ın başkenti Astana'da bölgesel bir Dijital Eğitim Merkezi kurulmuştur. Bu dijital merkez, Türk dünyasında genç diplomatlara dijital diplomasi, yapay zekâ ve siber güvenlik eğitimi vermekte ve böylece TDT'nin "geleceğe yatırım" yaklaşımını somutlaştırmaktadır.

Dezenformasyon ve Bilgi Güvenliği Boyutu

Bilgi, günümüzde bir güç kaynağı olduğu kadar aslında ciddi bir güvenlik tehdidi hâline de dönüşmüştür. Bu tehdit dolayısıyla TDT ülkeleri, özellikle kriz ve hassasiyet içeren dönemlerinde dezenformasyonun etkilerini azaltmak için ortak medya stratejileri geliştirmeye başlamıştır. Buna örnek olarak Türkiye'nin Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, Azerbaycan'ın Media Development Agency yapısı, Kazakistan'ın Digital Government modeli dijital güvenlik alanında birbirini tamamlayan örnekler olarak sayılabilir. Buna ek olarak 2024 yılında Bakü'de düzenlenen Türk Dünyası Dijital Medya Forumu, bilgi güvenliği alanında bölgesel bir platform oluşturmayı başarmıştır. İlgili forumda, ortak medya içerikleri üretmek, sahte haber ağlarına karşı veri temelli analizler yapmak ve Türk dünyasına ait dijital arşiv oluşturmak gibi önleyici ve düzenleyici özel kararlar alınmıştır. Dijital çağın getirmiş olduğu risklerle mücadele edebilmek amacıyla atılan bu adımlar, TDT'yi dijital dezenformasyona karşı aktif savunma hattı kurabilen ilk bölgesel yapı hâline getirmiştir.

Bu girişimler, TDT'nin dijital alanda kurumsal kapasitesini güçlendirmekle kalmamış, bilgi akışını da stratejik bir diplomasi aracına dönüştürmüştür. Böylece dijital platformlar teknik paylaşım ortamı olmaktan çıkarak, ortak kimlik ve değerlerin uluslararası kamuoyuna yansıtıldığı bir diplomatik zemine oturtulmuştur. Esas olarak bu noktada dijital diplomasi sadece devletler arası bilgi paylaşımı değil, uluslararası kamuoyuna yönelik ortak bir anlatı ve denetim faaliyeti anlamına da gelmektedir. Nitekim dijital diplomasi, sadece devletler arası bilgi paylaşımı ile sınırlı kalmayıp uluslararası kamuoyuna yönelik ortak anlatı üretimi anlamına gelir. Bu noktada TDT ülkeleri, özellikle sosyal medya ve dijital yayın platformlarında ortak söylem üretme konusunda önemli ilerlemeler kaydetmektedir. Buna örnek olarak, Azerbaycan'ın 2020 yılındaki Karabağ zaferi sürecinde Türkiye'nin verdiği dijital destek, bu dayanışmanın en güçlü örneklerinden biri olarak görülmektedir.

Benzer şekilde, trajik şekilde yaşanan 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasında Kazakistan ve Özbekistan'ın TDT kriz iletişim ağı üzerinden yardım koordinasyonuna katılması, dijital diplomasi'nin insani boyutunun da ne kadar etkili kullanılabileceğini kanıtlamıştır. Ayrıca 2025 yılı itibarıyla İstanbul merkezli Türk Dünyası Dijital Haber Platformu (T-Digital) kurulmuş olup üye ülkelerden 40'tan fazla medya kuruluşu bu platforma gönüllü olarak entegre olmuştur. Platformun esas amacı ise Türk dünyasına ait içeriklerin hem bölgesel hem küresel kamuoyunda daha görünür hâle gelmesi ve ortak iş birliği faaliyetlerinin güçlenmesidir.

Görüldüğü üzere TDT, sadece ortak çıkar temelli değil, ortak dijital etki temelli bir yapıya da hızla dönüşmektedir.

Bu dijital dönüşüm, üye ülkelerin birbirine güç katmasını sağlarken aynı zamanda Türk dünyasının uluslararası sistemdeki görünürlüğünü de olumlu yönde artırmaktadır.

Günümüzde TDT'nin öncülüğünde yürütülen "Ortak Siber Güvenlik Ağı" ve "Türk Yapay Zekâ Girişimi (T-AI)" projeleri, hem dijital diplomasi vizyonunun uygulama aşamasına geçtiğini hem de bu konuda ortak kararlılıkla ilerlendiğini göstermektedir. Nitekim TDT'nin dijital çağda vazgeçilmez bir unsur olan dijitalleşme süreci artık yalnızca masalarda değil, veri merkezlerinde, dijital platformlarda ve siber ağlarda yürütüldüğünü ve Türk dünyasının da bu yeni dönemi birlikte şekillendiren umut verici bir aktör hâline getirmeye gayret ettiğini kanıtlamaktadır.

SONUÇ VE GELECEK PERSPEKTİFİ: DİJİTAL TÜRK DÜNYASI VİZYONU

Dijital dönüşüm, Türk dünyası için dijital çağa uyum sağlamanın ötesinde, yeniden yükselişin ve stratejik bağımsızlığın temel taşıdır. Bunun nedeni TDT'nin elde ettiği tüm başarıların nihai hedefi olarak ortak kültürel ve tarihi bağları, dijital bir ekosistem üzerinden kalıcı ve sürdürülebilir bir güç birliğine dönüştürmesi gösterilebilir. Zira bu vizyonun merkezinde, Türk cumhuriyetlerinin kolektif güvenliğini ve egemenliğini sağlayan kritik üç sacayağı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla veri egemenliği, Türk bulut teknolojisi ve dijital stratejik özerklik olmaktadır.

Dijital egemenliğin sacayaklarında ise veri egemenliği (Data Sovereignty), ulusal verinin fiziksel olarak ülke içinde tutulmasını, işlenmesini ve mevzuata tabi olmasını garanti altına alarak dijital ulusal güvenliğin ve teşkilatın yapısını korumanın temelini oluşturur. Bu anlamda, Türk bulut teknolojisi inşası hayati ve stratejik bir öncelik teşkil etmektedir. Böylece kritik altyapıların, kamu hizmetlerinin ve stratejik önceliğe sahip sektörlerin (savunma, enerji, finans) verilerinin yabancı teknoloji sağlayıcılara bağlı ve bağımlı olmadan, yerli, millî ve yüksek güvenliqli platformlarda barındırılması, Türk dünyasının siber dayanıklılığını ve denetimini maksimum seviyeye çıkaracaktır. Buna örnek olarak Türkiye'nin "Bulut Vatan" gibi ulusal girişimleri, işte bu ortak vizyon için emsal teşkil eden güçlü bir başlangıç noktası olmaktadır.

Günümüz jeopolitiğinin kaotik ve antiharmonik yapısı, ABD-Çin rekabeti ekseninde ilerlemekte ve dijital teknoloji standartları ile tedarik zincirleri üzerinden şekillenmektedir. Nitekim mevcut "Teknolojik/Dijital Soğuk Savaş" sürecinde, Türk dünyasının ana hedefi ne tam bağımlılık ne de tam tecrit olan dijital stratejik özerkliği tesis etmektir. Çünkü özerklik, yerli ve millî yapay zekâ, siber/dijital güvenlik, nesnelerin interneti, 5G/6G ve blokzincir gibi kritik teknolojilerde kendi standartlarını, algoritmalarını ve çözümlerini üretebilme yeteneği manası taşır. Dolayısıyla Türk dünyasının teknolojik rekabet içinde olan uluslararası konjonktür içinde üçüncü bir çekim merkezi olarak konumlanmasını, küresel dijital yönetişime adil, insan odaklı ve paylaşımcı bir perspektifle bulunmasını sağlayacaktır. Başarılı olunduğu takdirde bu özerk yapı, bağımsız misyonu sayesinde dış baskılara karşı üçlü bir kalkan görevi görürken aynı zamanda ortak oluşturulması planlanan Ar-Ge, inovasyon ve girişimcilik ekosistemini de hızla büyütecek ve geliştirecektir.

Sonuç olarak, önümüzdeki on yıllık süreç, Türk dünyası için dijital tarihin en kritik değişim ve gelişim dönemi olacaktır. 2040 Vizyonu ile Türk Devletleri Teşkilatı'nın dijital entegrasyonunu tamamlamış, sınır ötesi e-ticaret, e-devlet ve dijital hizmetleri ortak platformlar aracılığıyla kullanan, kendi yerli ve millî yapay zekâ çözümlerini üreten ve uluslararası veri akışında önemli söz sahibi olan "Dijital İpek Yolu"nu hayata geçirmiş bir Türk coğrafyasını hedeflemektedir. Nitekim bu vizyon, ekonomik ve teknolojik bağımsızlığın yanı sıra ortak bir dijital kimlik etrafında kenetlenen, kültürel değerlerini dijital alana güçlü biçimde yansıtan ve küresel zorluklara karşı önleyici, denetleyici, ortak çözümler üreten güçlü bir Türk dünyasının teminatı olacaktır.

**DR. DAMLA
TAŞKIN**

Ankara Bilim Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'nde kısmi zamanlı öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini Uluslararası İlişkiler, yüksek lisans eğitimlerini Sağlık Yönetimi ve Türk Tarihi, doktorasını ise Uluslararası İlişkiler ve İşletme Yönetimi alanlarında tamamlamıştır. Göç, dış politika, kamu diplomasisi ve insan hakları konularında çok sayıda ulusal ve uluslararası projede yer almış; akademik çalışmalarını bu temalar üzerine yoğunlaştırmıştır. Birleşmiş Milletler, IOM, UNHCR gibi kurumlarda danışmanlık ve raportörlük görevlerinde bulunmuştur. Şu an Anadolu Ajansı ve Daily Sabah gazetelerinde dış politika üzerine analizler yazmaktadır.

KAYNAKÇA

- Azerbaijan State News Agency. (2025). Media forum gets underway in Baku. a (Erişim Tarihi:08.11.2025).
- Akyürek, E.; Özdaşlı, F. (2023). Türk Devletleri Teşkilatı'nın Dijital Vizyonu ve Ortak Siber Güvenlik Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 19(44), 35-62.
- Center of Analysis of International Relations (AIRCenter). (2025). The AIR Center hosted a roundtable discussion on Azerbaijan-Türkiye relations. <https://aircenter.az/en/post/the-air-center-hosted-a-roundtable-discussion-on-azerbaijan-turkiye-relations-1798> (Erişim Tarihi:03.11.2025).
- Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2025). Türkiye'den düşünce kuruluşları, Bakü'de değişen uluslararası düzen çerçevesinde Azerbaycan-Türkiye ilişkilerini değerlendirdi. a(Erişim Tarihi:03.11.2025).
- Türk Devletleri Teşkilatı (TDT). (2009). Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Anlaşması. Nahçıvan.
- Türk Devletleri Teşkilatı (TDT). (2022). 9. Zirve Bildirisi ve Türkmenistan'ın Gözlemci Üye Statüsü Kararı. Semerkant.
- Türk Devletleri Teşkilatı (TDT). (2024). Dijital Türk Dünyası Stratejisi. <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-dunyasinin-guclendirilmesi:-turk-devletleri-teskilati-on-birinci-zirvesi39;nden-one-cikanlar>
- T.C.Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. İletişim ve Diplomasi, Sayı: 14<https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/iletisimvediplomasi14.pdf> (Erişim Tarihi:03.11.2025).
- Türk Devletleri Teşkilatı (TDT). (2023). Dijital Türk Dünyası Stratejisi. Semerkant Zirvesi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2025). Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025). Ankara.
- Uslu, S., Babaoğlu, C., Beyribey, Y. E. (2023). Dijitalin yüzyıl. SETA Vakfı. <https://media.setav.org/tr/dosya/2023/09/dijitalin-yuzyili.pdf> (Erişim Tarihi:03.11.2025).
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2024). Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2028). <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/siber-guvenligin-yol-haritasi-yerli-ve-milli-tekno/ulusal-siber-guvenlik-stratejisi-2024-2028.pdf> (Erişim Tarihi:07.11.2025).

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI SİYASİ ENTEGRASYONU SAĞLAYABİLECEK Mİ? RUSYA - UKRAYNA ÖRNEĞİ

KÜBRA IŞIK YELTİN

25 Ağustos 1993
Eskişehir doğumlu olan Işık Yeltin, ilk ve orta öğretimini Eskişehir’de tamamlamıştır. 2016 yılında Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olan Işık Yeltin, 2025 yılında Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nden “Türk Devletleri Teşkilatı’nın Rusya-Ukrayna Savaşı Üzerindeki Tutumu” başlıklı teziyle yüksek lisanstan mezun olmuştur. Işık Yeltin, ileri seviyede İngilizce, orta seviye Rusça ve temel seviyede İspanyolca bilmektedir.

ÖZET

Bu çalışma, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)’nin siyasi bütünleşme kapasitesini Rusya-Ukrayna Savaşı bağlamında analitik olarak değerlendirmektedir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Türkiye’nin Orta Asya’daki Türk cumhuriyetleriyle geliştirdiği çok boyutlu ilişkiler, TDT’nin kurumsal temellerinin oluşmasına öncülük etmiştir. 2009 tarihli Nahçıvan Anlaşması ile kurumsal bir kimlik kazanan teşkilat, zaman içinde kültürel dayanışmanın ötesine geçerek ekonomik, güvenlik ve siyasi alanlarda ortak politika üretme hedefi doğrultusunda gelişme göstermiştir. “Türk Dünyası 2040 Vizyonu” belgesi, bu dönüşümün stratejik yönünü belirleyerek ekonomik bütünleşme, enerji bağlantısallığı ve bölgesel istikrarın güçlendirilmesini öncelikli hedefler arasında tanımlamaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı, söz konusu hedeflerin uygulanabilirliğini test eden en kritik sınamalardan biri olmuştur. Türkiye’nin denge politikası ve arabulucu rolü, TDT içerisindeki liderlik konumunu pekiştirmiştir. Buna karşın Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan’ın izlediği tarafsız veya temkinli politikalar, teşkilatın kolektif bir siyasi duruş sergileme kapasitesinin sınırlarını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, TDT’nin siyasi entegrasyon sürecinin mevcut jeopolitik ortamda ilerleyebilmesi, üye devletlerin ulusal çıkarlarını koruma isteği ile kurumsal dayanışma gerekliliği arasındaki dengenin başarıyla kurulmasına bağlı görünmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Türk Devletleri Teşkilatı, Rusya-Ukrayna Savaşı, Siyasi Entegrasyon, Türk Dünyası, Dış Politika

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında şekillenen yeni jeopolitik ortam, Orta Asya'da beş Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, Türkiye'nin dış politika önceliklerinde belirgin bir dönüşümü tetiklemiştir. Bu süreçte Ankara yönetimi, söz konusu devletlerle siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda çok yönlü iş birliği tesis etmeyi hedeflemiş; özellikle liderler düzeyindeki zirve toplantılarında aktif diplomatik girişimlerde bulunmuştur. 1991 yılı içerisinde Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmelerinin hemen ardından Türkiye, bu ülkelerle ilişkilerini kuran ve bağımsızlıklarını tanıyan ilk devlet olma özelliğini kazanmıştır (Altymyshova & Omurov, 2025, s.42).

TDT üye ülkeler arasındaki etkileşim biçimi incelendiğinde, tarihsel ve kültürel temellere dayanan **"kardeşlik"** söyleminin diplomatik söylemin merkezinde yer aldığı görülmektedir. Özellikle lider düzeyinde yoğunlaşan karşılıklı ziyaretler, bu yaklaşımın pratikteki yansıması niteliğindedir. Bunun yanı sıra, üye devletler arasındaki ikili ilişkilerde TDT kapsamındaki iş birliği başlıklarının gündemin sürekli bir parçası hâline geldiği dikkat çekmektedir. Bu eğilim, Türk dünyasında kurumsal bütünleşme arayışlarının giderek ortak bir eylem bilincine evrildiğini ve bölgesel dayanışmanın öncelikli hedeflerden biri hâline geldiğini göstermektedir. Dolayısıyla, Türk devletlerinin ortak bir vizyon etrafında kenetlenerek çok boyutlu iş birliğini daha istikrarlı biçimde sürdürmeleri olası bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Kocaman, 2022).

Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ve gözlemci ülkeler, ilişkilerini yalnızca ikili düzeyde sürdürmenin ötesine geçerek, çok taraflı ve sürdürülebilir bir siyasal iş birliği modeli oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, ekonomik kaynakların verimli biçimde değerlendirilmesi ile ulaşım ve enerji gibi stratejik alanlarda bağlantısallığın güçlendirilmesi, öncelikli hedefler arasında konumlanmaktadır. Ayrıca, bölgesel istikrarın ve güvenliğin kalıcı biçimde sağlanmasına yönelik ortak irade, teşkilatın kurumsal bütünlüğünü pekiştiren temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu stratejik vizyonun doğal bir sonucu olarak Özbekistan, Macaristan ve Türkmenistan gibi ülkelerin TDT çatısı altına katılımı, örgütün kurumsal yapısının genişlemesiyle birlikte, aynı zamanda ortak siyasi ve jeopolitik çıkarların kesiştiği bir platformun güçlenmesine de işaret etmektedir (Kocaman, 2022).

İlk zirve toplantılarında Türkiye, Türk dili konuşan devletlerle ilişkilerini sadece kültürel bağlar temelinde değil, ilaveten ekonomik ve siyasal alanlarda da derinleştirmeyi hedefleyen çok boyutlu bir dış politika anlayışı benimsemiştir. Bu kapsamda dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, söz konusu ülkeler arasında ekonomik bütünleşmeyi destekleyen bir tutum sergilemiş; ticari engellerin kaldırılmasını ve "ortak pazar" benzeri bir ekonomik yapının oluşturulmasını gündeme getirmiştir. Bu vizyonun somut ifadesi niteliğindeki Ankara Bildirisi, ilgili devletler arasında kapsamlı bir iş birliği geliştirme iradesini teyit etmiş ve gelecekte atılacak adımlara yön veren stratejik bir çerçeve belgesi olarak önem kazanmıştır (Uzunağaç, 2025, s.270).

1992 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ev sahipliğinde Ankara'da gerçekleştirilen ilk zirvede, yeni bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinin küresel ekonomik sisteme entegrasyonu temel gündem maddelerinden biri olmuştur. Zirvede ayrıca, gümrük düzenlemelerinin uyumlaştırılması, serbest ticaret bölgelerinin oluşturulması ve ekonomik iş birliğini güçlendirmeye yönelik mekanizmaların geliştirilmesi gibi konular ele alınmıştır (Hamzaoglu, Çora & Mikail, 2022, s.63).

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN KURUMSAL GELİŞİMİ

Türk Konseyi'nin kurumsal kimliğe kavuşması dikkate alındığında, gerçekleştirilen zirvelerin iki farklı dönemde incelenmesi gerekmektedir: Kurumsallaşma öncesi ve kurumsallaşma sonrası zirveler. Bu çerçevede, 3 Ekim 2009 tarihinde imzalanan Nahçıvan Anlaşması, sürecin dönüm noktası niteliğinde olup, Konsey'in resmî bir teşkilat yapısına dönüşmesini sağlamıştır. Söz konusu gelişme, zirveler sürecinin yalnızca sembolik bir iş birliği platformu olmaktan çıkıp, kurumsal bir çerçeveye oturmasına ve yeni bir evreye geçmesine zemin hazırlamıştır (Keşikçi & Karaman, 2023, s.15).

Türk Devletleri Teşkilatı'nın temelini oluşturan Nahçıvan Anlaşması, 3 Ekim 2009 tarihinde Azerbaycan'ın Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde imzalanmıştır. Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan tarafından kabul edilen bu belge, Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi'nin (günümüzdeki adıyla Türk Devletleri Teşkilatı) hukuki ve kurumsal zeminini oluşturmuştur. Anlaşmanın temel amacı, Türk dünyası arasında siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanlarda daha sıkı bir iş birliği inşa etmektir. Başlangıçta Türkmenistan ve Özbekistan bu sürecin dışında kalmış ancak zamanla sırasıyla gözlemci ve tam üye statüleriyle teşkilata dâhil olmuşlardır. Nahçıvan Anlaşması, Türk dünyasında kurumsallaşmış bütünleşmenin ilk somut adımı olarak değerlendirilmektedir.

DT kuruluşunu takiben, teşkilat çatısı altında düzenli zirve toplantıları gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, 2011 yılında Almatı, 2012'de Bişkek, 2013'te Gebele, 2014'te Bodrum, 2015'te Astana, 2018'de Çolpon-Ata, 2019'da Bakü, 2021'de İstanbul, 2022'de Semerkant ve 2023'te yeniden Astana'da olmak üzere toplam on zirve düzenlenmiştir. Ayrıca, olağanüstü koşullar ve güncel gelişmeler nedeniyle iki olağanüstü zirve yapılmıştır: biri Nisan 2020'de çevrim içi formatta, diğeri ise Mart 2023'te Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, Mart 2021'de çevrim içi düzenlenen Türkistan Zirvesi ile Temmuz 2024'te yapılan Şuşa Zirvesi olmak üzere iki gayriresmî zirve de gerçekleştirilmiştir. Son olarak, Kasım 2024'te Bişkek'te düzenlenen 11. TDT Zirvesi, **"Türk Dünyasının Güçlendirilmesi: Ekonomik Entegrasyon, Sürdürülebilir Kalkınma, Dijital Gelecek ve Herkes için Güvenlik"** temasıyla yapılmış ve Türk dünyasında kurumsal iş birliğinin derinleştirilmesine yönelik kararlar alınmıştır (TDT, 2025).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın açıklamasına göre, 8. Zirve'de kabul edilen 2040 Vizyon Belgesi ile üye ülkeler arasında çok boyutlu iş birliğinin güçlendirilmesi yönünde ortak bir irade ortaya konmuştur. Zirvede alınan üç temel karar, Konsey'in uluslararası bir örgüt kimliği kazanması açısından belirleyici bir aşamayı temsil etmiştir. Bu kararlar arasında en dikkat çeken, "Türk Konseyi" adının "Türk Devletleri Teşkilatı" olarak değiştirilmesi ve böylece örgütün uluslararası statüsünün kurumsal biçimde pekiştirilmesidir. Söz konusu değişiklik hem siyasal çevrelerde hem de akademik alanda geniş yankı uyandırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da bu dönüşüme ilişkin değerlendirmesinde, teşkilatın yeni adı ve yapısıyla daha güçlü bir kurumsal yapıya kavuşacağını ve bölgesel düzeyde etkinliğini artıracığını ifade etmiştir (T.C. İletişim Başkanlığı, 2025). Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesinde, Türk devletleri arasındaki ortak kültürel, dini ve dilsel bağların güçlendirilmesi, bölgesel iş birliğinin sürdürülebilirliği açısından

temel önceliklerden biri olarak vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, TÜRKSOY, TÜRKPA, Türk Kültür ve Miras Vakfı ile Türk Akademisi gibi kurumların yanı sıra girişimciler ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında eşgüdümlü biçimde yürütülmesi, Türk dünyasının uluslararası alandaki temsiliyetini ve kurumsal görünürlüğünü artıran önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2025).

Türk Dünyası 2040 Vizyonu, üye ülkelerin ekonomik ve sektörel kalkınmalarını derinleştirmeyi ve ulaştırma alanında iş birliğini artırmayı temel hedefler arasında konumlandırmaktadır. Bu bağlamda, Trans-Hazar güzergâhının etkin kullanımının sağlanması, gümrük prosedürlerinin sadeleştirilmesi ve Doğu-Batı ile Zengezur Koridorları gibi lojistik projelerin hayata geçirilmesi, Türk Dünyası içindeki ticari, lojistik ve siyasal ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik somut adımlar olarak öne çıkmaktadır (Mustofaev, 2022, s.110).

Türk Devletleri Teşkilatı'nın 9. Zirvesi, 11 Kasım 2022 tarihinde Özbekistan'ın Semerkant şehrinde "Türk Medeniyeti için Yeni Dönem: Ortak Kalkınma ve Refaha Doğru" temasıyla gerçekleştirilmiştir. Söz konusu zirve, Teşkilat'ın tarihsel, kültürel ve siyasi bağlarını daha ileri bir düzeye taşımaya yönelik stratejik bir adım olarak değerlendirilmiştir. Üye ülkeler, Kıbrıs Türklerini Türk Dünyası'nın ayrılmaz bir parçası olarak kabul ettiklerini vurgulamış ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) gözlemci üye statüsüyle katılımını memnuniyetle karşılamışlardır. Ayrıca Macaristan'daki TDT Temsilciliği aracılığıyla bölgesel faaliyetlerin artırılması teşvik edilmiştir. Zirvede, terörizm, ayrılıkçılık, ırkçılık, ayrımcılık, İslam karşıtlığı ve dezenformasyonla mücadele alanlarında iş birliğinin güçlendirilmesi ve uluslararası çabaların eşgüdümlü yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra, düzensiz göç, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti ile mücadeleye yönelik ortak mekanizmaların geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kararlar, Teşkilat'ın yalnızca kültürel iş birlikleriyle sınırlı kalmayıp, güvenlik ve göç gibi güncel uluslararası meselelerde de ortak politikalar üretme iradesini ortaya koymaktadır (TDT, 2025).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan 15 cumhuriyet arasında, kültürel ve tarihsel bağlar

açısından Rusya ile en yakın ilişkiyi geliştiren halklardan birinin Ukraynalılar olduğu belirtilmektedir (Aydingün & Biletska, 2020, s. 331-332). Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Ukrayna, Rusya açısından stratejik ve kültürel açıdan kritik bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Rusya, Ukrayna'yı yalnızca coğrafi konumuyla değil, tarihsel ve kültürel bağları çerçevesinde de kendi etki alanının bir uzantısı olarak görmektedir. Rus milliyetçiliği, özellikle Slav halkları arasındaki ortak kimlik üzerinden kültürel birliği pekiştirme çabalarıyla ilişkilendirilmekte, Ukrayna ise bu bağlamda Kievli Rus'un tarihsel ve kültürel simgeleri ile bağlantılı olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, Ukrayna'nın Rus Ortodoksluğunun kökenleriyle olan ilişkisi, bölgenin Rus medeniyetinin şekillenmesinde merkezi bir rol oynadığını göstermektedir; bu durum, kültürel ve dinî bağlar açısından Ukrayna'nın Rusya için vazgeçilmez bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Sezer, 2024, s. 161).

Rusya'nın ulusal kimliği ve tarih anlatısı bağlamında, Ukrayna'ya atfedilen anlam oldukça derin bir düzeye sahiptir. Bu perspektifte Ukrayna, Rusya ve Belarus'la birlikte "aynı soy ağacının üç dalı" olarak ele alınmaktadır. Tarihsel açıdan Kiev, sadece Ukrayna'nın değil, Rus kimliği ve kültürünün de doğduğu yer olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşım, Rus tarihsel hafızasında Kiev Ruslarının mirasına yüklenen merkezi önemi ortaya koymaktadır (Shevel, 2015, s. 9).

Ukrayna, stratejik konumu ve sahip olduğu doğal ve ekonomik kaynaklar nedeniyle hem bölgesel hem de küresel aktörler açısından kritik bir öneme sahiptir.

Ukrayna, stratejik konumu ve sahip olduğu doğal ve ekonomik kaynaklar nedeniyle hem bölgesel hem de küresel aktörler açısından kritik bir öneme sahiptir. Ülkenin Rusya'nın yakın çevresinde yer alması ve Batı ittifakıyla arasında bir tampon bölge işlevi görmesi, jeopolitik değerini artıran başlıca etkenlerden biridir. Bunun yanı sıra, yeraltı ve yer üstü kaynaklar bakımından zengin olması, enerji ve doğal kaynak güvenliği açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Ukrayna, Avrupa ile Asya arasında bir geçiş noktası olarak Türkiye ile benzer bir coğrafi rol üstlenmekte ve bu durum, ülkenin jeopolitik önemini pekiştirmektedir.

Ayrıca, Rusya'dan Avrupa'ya gaz iletiminde kritik bir güzergâh üzerinde yer alması, enerji güvenliği açısından ülkenin stratejik değerini artırmaktadır. Tarımsal üretim kapasitesi bakımından da Ukrayna, hem Avrupa Birliği ülkeleri hem de Rusya için önemli bir tedarik kaynağıdır. 50 milyonu aşan, büyük ölçüde genç nüfusuyla ve Karadeniz'e kıyısı bulunan önemli liman kentleriyle ülke, bölgesel ticaret ve askerî denge açısından da dikkate değer bir konumda bulunmaktadır (Çalışkan, 2022, s. 37).

Rusya-Ukrayna Savaşı Bağlamında Jeopolitik Dönüşüm ve TDT Üyesi Ülkelerin Yaklaşımı

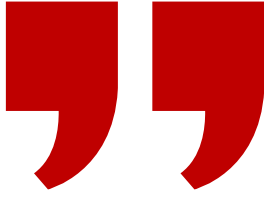
Putin, NATO'nun doğuya doğru genişlemesini, Rusya'nın potansiyel bir tehdit olarak algılanmasının somut bir göstergesi olarak yorumlamakta ve bu süreci ülkesinin güvenliği açısından ciddi bir risk olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede, Avrupa Birliği ile Rusya arasında tampon bölge işlevi gören Ukrayna'nın hem AB üyeliği hem de NATO'ya katılım ihtimali, Moskova tarafından stratejik bir kırmızı çizgi olarak görülmektedir. Rusya, güvenlik kaygılarını yalnızca söylem düzeyinde dile getirmekle kalmayıp, Ukrayna üzerindeki etkisini artırmak amacıyla siyasi ve ekonomik baskı araçlarını da kullanmaktadır. Özellikle Ukrayna'ya yönelik çeşitli ürünlerin ithalatına getirilen sınırlamalar, Kiev yönetimine karşı uygulanan ekonomik baskı politikasının bir örneğini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, **Rusya açısından Karadeniz bölgesi, Orta Asya, Kafkasya, Karadeniz ve Akdeniz'e stratejik geçiş sağlayan bir alan olarak büyük jeopolitik ve jeostratejik öneme sahiptir** (Özsoy, 2022, s. 556).

Kasım 2021'in sonlarından itibaren Rusya, Ukrayna sınırına önemli askerî birlikler yerleştirerek bölgedeki hazırlıklarını yoğunlaştırmıştır. Bu gelişmelerin hemen ardından, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 22 Şubat 2022 tarihinde, Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk bölgelerinde bağımsızlık ilan eden cumhuriyetleri resmen tanımış ve bu bölgelere "barışı koruma misyonları" kapsamında asker sevk etmiştir. Söz konusu adım, Ukrayna'nın İngiltere ve Polonya ile stratejik askerî anlaşmalar imzalaması beklenen bir döneme denk gelmiş ve bölgedeki güvenlik risklerini daha da artırmıştır. Bunun sonucunda, Rusya 24 Şubat 2022'de Ukrayna'nın doğusunda bir "özel askerî operasyon" başlatma kararını uygulamaya koymuştur (Ngoc vd., 2022, s. 633).

Avrupa Birliği ile Rusya arasında tampon bölge işlevi gören Ukrayna'nın hem AB üyeliği hem de NATO'ya katılım ihtimali, Moskova tarafından stratejik bir kırmızı çizgi olarak görülmektedir.

2022 yılının Şubat ayında başlatılan Rusya'nın askerî harekâtının öncelikli hedefi, Ukrayna'nın tamamını kontrol altına almak veya Dnipro Nehri'nin doğusuna yerleşmek olarak belirlenmiştir. Bu hedef gerçekleştirilemediği takdirde, Moskova'nın Kırım ve ilhak ettiği bölgeleri elinde tutma niyetini sürdürdüğü görülmektedir. Ağustos ayında Ukrayna'nın karşı taarruza geçerek Harkov'u geri alması sonrasında Rusya, Eylül ayı sonlarında kısmi seferberlik ilan etmiştir. Ancak kısmi seferberliğin ardından ağırlaşan kış şartları ve Ukraynalıların direnç gösterdiği bölgelerde, savaşın temposu düşmüş ve Rusya'nın askerî ilerleyişi duraklamıştır. Sonuç olarak, çatışmalar uzun süreli bir mücadeleye dönüşmüş ve bu süreç, Rusya ile Batılı ülkeler arasındaki gerilimi derinleştirerek, savaşın mali ve insani yükünü giderek artırmıştır (Aslan, 2023, s. 14-16).

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik askerî müdahalesi, bölgesel güvenlik dengelerini etkilemiş ve aynı zamanda küresel ekonomik istikrar üzerinde de belirgin etkiler yaratmıştır. Savaşın başlamasını takiben, kısa süre içerisinde enflasyonist baskıların arttığı, enerji piyasalarında özellikle petrol ve doğal gaz fiyatlarında dalgalanmaların gözlemlendiği belirtilmektedir. Buna ek olarak, altın ve döviz kurlarında belirsizliğe bağlı oynaklıklar meydana gelmiş ve kripto para piyasaları da bu gelişmelerden etkilenmiştir. Tüm bu göstergeler, çatışmanın ekonomik boyutunun küresel ölçekte hızlı ve somut etkiler yarattığını ortaya koymaktadır (Yenginar, 2022, s. 102).

22 Temmuz 2022 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen bir törenle, Birleşmiş Milletler ve Türkiye'nin arabuluculuğunda Karadeniz Tahıl Girişimi hayata geçirilmiştir."

Savaş, uluslararası kuruluşların, kıtlık veya diğer silahlı çatışmalardan etkilenen ülkelere gıda yardımı sağlama kapasitesini önemli ölçüde sınırlamıştır. Özellikle Dünya Gıda Programı, Ukrayna'dan temin ettiği tahılın yaklaşık yarısını tedarik etmekte olup, savaşın yol açtığı tedarik zinciri aksaklıkları ve artan maliyetler nedeniyle erzak sağlama konusunda ciddi kısıtlarla karşılaşmaktadır. Bu durum, milyonlarca insanın mevcut gıda yardım programlarından yararlanma olanağını kaybetme riskiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Uga.ua, 2022).

Sonuç olarak, ABD, Avrupa Birliği ve diğer Batılı ülkeler, Kanada ve Avustralya dâhil olmak üzere, Rusya'ya karşı kapsamlı ve sert yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bu yaptırımlar hem devlet yetkililerini hem bankaları, girişimleri ve belirli zorunlu grupları hem de gönderileri hedef almış olup, temel amacı Rusya'nın ekonomik faaliyetlerini sınırlamaktır (BBC, 2023).

22 Temmuz 2022 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen bir törenle, Birleşmiş Milletler ve Türkiye'nin arabuluculuğunda Karadeniz Tahıl Girişimi hayata geçirilmiştir. Bu girişim, Ukrayna limanlarının gıda sevkiyatına açılmasını ve küresel gıda piyasalarına erişimin sağlanmasını amaçlamaktadır. Girişim kapsamında, Ukrayna'nın Odesa, Chornomorsk ve Yuzhny limanlarından başta tahıl olmak üzere gıda maddeleri ve gübreler, güvenli bir deniz koridoru aracılığıyla dünya pazarlarına ulaştırılmıştır.

İstanbul'da kurulan Ortak Koordinasyon Merkezi (JCC) tarafından gemilerin 7/24 izlenmesi sağlanmış, gemiler İstanbul açıklarında denetlenmiş ve yüklerini güvenli şekilde sevk etmeleri temin edilmiştir (UN News, 2022).

Türkiye'nin yoğun diplomatik girişimleri sonucunda, 2 Kasım 2022 itibarıyla Karadeniz Tahıl Koridoru aracılığıyla sevkiyat yeniden başlamıştır. Takip eden süreçte, anlaşma 19 Kasım 2022 tarihinde 120 gün süreyle uzatılmıştır. Süre dolmadan, Mart 2023 başında Türkiye, Ukrayna, Rusya ve BM temsilcilerinin İstanbul'da gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda anlaşmanın süresi tekrar uzatılmıştır. 18 Mart 2023'te Cumhurbaşkanı Erdoğan, tahıl koridorunun açık kalmaya devam edeceğini ve anlaşmanın geçerlilik süresinin uzatılacağını açıklamıştır. Mayıs 2023'te ise anlaşmanın süresi ek olarak iki ay daha uzatılmıştır (Anadolu Ajansı, 2023).

Daha dengeli analizlerde, Türkiye'nin Batı ülkeleri ile Ukrayna ve Rusya arasında eş zamanlı temas kurabilen sınırlı sayıdaki güvenilir aktörlerden biri olduğu vurgulanmaktadır (Center for Strategic and International Studies, 2025; Istituto Affari Internazionali, 2023).

TDT'ye üye olan Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan, Rusya ile farklı seviyelerde ekonomik, enerji ve güvenlik ilişkilerine sahiptir. Bu ülkelerin hem Moskova ile sürdürülen stratejik çıkar birliktelikleri hem de küresel güvenlik ve enerji arzı gibi uluslararası meselelerdeki hassas yaklaşımları, Ukrayna'daki savaşa ilişkin pozisyonlarını şekillendirmiştir. Dolayısıyla, TDT üyesi ülkelerin Birleşmiş Milletler platformlarındaki tutumları, sadece ulusal dış politika önceliklerinin değil, dahası teşkilatın kolektif tavır geliştirme kapasitesinin de bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın başından itibaren, TDT üyesi bazı devletlerin çatışma karşısında daha temkinli ve tarafsız bir yaklaşım benimsediği, Rusya'yı doğrudan eleştiren açıklamalardan kaçındığı gözlemlenmektedir. Buna karşın Türkiye, bu genel eğilimin dışında kalarak hem Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini savunmuş hem de Rusya ile diyalogu en üst düzeyde sürdürerek dengeleyici bir pozisyon benimsemiştir. Türkiye'nin bu politikası, TDT içinde dış politika yönelimlerinde belirgin bir ayrışmaya işaret etmiş ve örgütün kriz dönemlerinde ne ölçüde ortak tepki verebildiği sorusunu gündeme taşımıştır.

Türk Devletleri Teşkilatı üyesi Türkiye'nin Rusya-Ukrayna savaşına yaklaşımı, diğer üye ülkelerden belirgin şekilde farklılık göstermektedir. Türkiye, her iki tarafla da yakın ilişkilerini sürdürerek dengeyi korumaya yönelik aktif bir diplomasi yürütmektedir.

Savaşın hemen başında, 28 Şubat 2022'de Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümlerini titizlikle uygulayarak Karadeniz'i savaş gemilerine kapatması, Ankara'nın uluslararası hukuka bağlılığını ortaya koymuştur. Uluslararası yaptırım kararlarına rağmen Türkiye hem Rusya hem de Ukrayna ile ilişkilerini sürdüren nadir ülkelerden biri olmuştur. 10 Mart 2022'de Antalya'da düzenlenen Türkiye-Rusya-Ukrayna Üçlü Dışışleri Bakanları Toplantısı ile Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun her iki ülkeye gerçekleştirdiği resmî ziyaretler, Ankara'nın diplomatik çabalarını pekiştirmiştir. Ayrıca, 29 Mart 2022'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımıyla İstanbul'da taraflar yeniden bir araya gelmiştir. Türkiye'nin sürecin en somut başarısı ise, Ukrayna'dan tahıl ve diğer gıda ürünlerinin Karadeniz üzerinden dünya pazarlarına güvenli şekilde sevk edilmesini sağlayan "Tahıl ve Yiyecek Maddelerinin Ukrayna Limanlarından Emniyetli Sevki Girişimi Belgesi" anlaşmasına varılmasını sağlaması olmuştur (Özsoy, 2022, s. 566).

**TÜRKİYE’NİN BU KARARI
DESTEKLEMESİ, YALNIZCA
BÖLGESEL DENGE
POLİTİKASI İZLEMEKLE
KALMAYIP, ULUSLARARASI
BARİŞ VE GÜVENLİĞİN
TESİSİ YÖNÜNDE
SORUMLULUK
ÜSTLENDİĞİNİ DE
GÖSTERMEKTEDİR.**

Türkiye’nin, Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik askerî operasyonlarına ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda alınan kararlarda sergilediği tutum, uluslararası hukukun temel ilkelerine bağlılığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim, 2 Mart 2022 tarihinde kabul edilen ve Rusya’nın saldırgan eylemlerini güçlü bir dille kınayan ES-11/1 sayılı karar, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 141 ülkenin desteğiyle onaylanmıştır. Söz konusu karar, BM Güvenlik Konseyi’nde Rusya’nın veto hakkını kullanarak müdahaleyi engellemesinin hemen ardından gündeme gelmiş ve uluslararası toplumun tepkisinin geniş bir meşruiyet temelinde şekillendiğini göstermiştir. Kararda, Ukrayna’nın toprak bütünlüğü ve egemenliğine yönelik taahhütler yinelenmiş ve sivillere insani yardım ulaştırılmasının önemi vurgulanmıştır. Türkiye’nin bu kararı desteklemesi, yalnızca bölgesel denge politikası izlemekle kalmayıp, uluslararası barış ve güvenliğin tesisi yönünde sorumluluk üstlendiğini de göstermektedir (BM, ES-11/1, 2 Mart 2022).

7 Nisan 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda gerçekleştirilen oylamada, Rusya’nın Ukrayna’daki ciddi insan hakları ihlalleri nedeniyle BM İnsan Hakları Konseyi üyeliğinin askıya alınması gündeme gelmiştir. Türkiye, söz konusu oylamada “evet” oyu kullanarak Rusya’nın Konsey’den çıkarılmasını destekleyen ülkeler arasında yer almıştır (United Nations, 2022; Reuters, 2022).

7 Nisan 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda gerçekleştirilen oylamada, Rusya’nın Ukrayna’daki ciddi insan hakları ihlalleri nedeniyle BM İnsan Hakları Konseyi üyeliğinin askıya alınması gündeme gelmiştir. Türkiye, söz konusu oylamada “evet” oyu kullanarak Rusya’nın Konsey’den çıkarılmasını destekleyen ülkeler arasında yer almıştır (United Nations, 2022; Reuters, 2022).

12 Ekim 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ES-11/4 sayılı karar, Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’ya ait Donetsk, Luhansk, Herson ve Zaporijya bölgelerini ilhak etme girişimini açıkça kınamıştır. Karar, uluslararası hukukun ve özellikle Birleşmiş Milletler Şartı’nın temel ilkelerinin ihlal edildiğine dikkat çekmiş; devletlerin egemen eşitliği, toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlıklarına duyulan saygının önemini vurgulamıştır. Türkiye, oylamada olumlu oy kullanarak, Rusya’nın tek taraflı ilhak girişimlerini tanımadığını ve Ukrayna’nın uluslararası tanınırlığa sahip toprak bütünlüğünü desteklemeye devam ettiğini ortaya koymuştur (UN Digital Library, 2025).

23 Şubat 2023’te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda oylanan ve “Ukrayna için Barış” başlığını taşıyan ES-11/6 sayılı karar, uluslararası toplumun Ukrayna’daki savaşa ilişkin barışçıl çözüm arayışlarının bir parçası olarak gündeme gelmiştir. Karar metninde, Rusya Federasyonu’ndan Ukrayna topraklarından koşulsuz ve derhâl çekilmesi talep edilmiş; devletlerin egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ilkesine yeniden vurgu yapılmıştır. Türkiye, oylamada karara destek vererek, uluslararası hukuk çerçevesinde barışçıl çözüm yollarının benimsenmesini ve Ukrayna’nın toprak bütünlüğünün korunmasını savunduğunu bir kez daha ortaya koymuştur (United Nations, 2023; UN Digital Library, 2023).

24 Şubat 2025 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ES-11/8 sayılı ve "Barışa Giden Yol" başlıklı karar, Ukrayna'daki savaşın sona erdirilmesi ve kalıcı barışın sağlanmasına yönelik uluslararası çabaların bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Kararda, Ukrayna'nın uluslararası alanda tanınan sınırları içindeki egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne olan bağlılık yeniden teyit edilmiş; taraflara, Birleşmiş Milletler Şartı ilkeleri doğrultusunda adil, kapsamlı ve kalıcı bir barışın tesisine yönelik çağrı yapılmıştır. Türkiye, oylamada "evet" oyu kullanarak, uluslararası hukuk temelinde barışçıl çözüm girişimlerine desteğini sürdürdüğünü ve Ukrayna'nın egemenliğine olan bağlılığını bir kez daha ortaya koymuştur (Barabanov, 2025).

2 Mart 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya yönelik saldırgan eylemlerini güçlü biçimde kınayan ve derhâl geri çekilme çağrısında bulunan ES-11/1 sayılı kararı 141 ülkenin desteğiyle kabul etmiştir. Karar, BM Güvenlik Konseyi'nin 25 Şubat'ta Rusya'nın veto hakkını kullanarak müdahaleyi engellemesinin ardından, Avrupa Birliği öncülüğünde ve Ukrayna ile farklı bölge ülkelerinin iş birliğiyle hazırlanmıştır. Metinde, Ukrayna'nın egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne olan uluslararası bağlılık vurgulanmış; sivillere yönelik insani yardımın engelsiz biçimde ulaştırılmasının önemi de belirtilmiştir. Oylamada yalnızca Rusya, Belarus, Kuzey Kore, Eritre ve Suriye ret oyu kullanırken, bazı Rus müttefikleri benzer bir tutum sergilemekten kaçınmış; Azerbaycan ise oylamaya katılmayarak tarafsız kalmıştır (BM, ES-11/1 Kararı, 2 Mart 2022).

12 Ekim 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ES-11/4 sayılı kararda, Rusya'nın Ukrayna'ya ait Donetsk, Luhansk, Herson ve Zaporijya bölgelerini ilhak etme girişimi açıkça kınanmıştır. Kararda, söz konusu ilhak eylemi uluslararası hukuk ihlali olarak değerlendirilmiş ve geniş bir çoğunluk tarafından tepki gösterilmiştir. Ancak Azerbaycan, oylamaya katılmayarak tarafsız kalma yönündeki dış politika çizgisini sürdürmüştür (UN Digital Library, 2025).

24 Şubat 2025 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve “Barışa Giden Yol” başlığını taşıyan ES-11/8 sayılı kararda, Azerbaycan oylamaya katılmayarak tarafsız kalmayı tercih etmiştir (Barabanov, 2025).

Kırgızistan’ın Rusya-Ukrayna Savaşı sürecindeki tutumu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda gerçekleştirilen oylamalardaki davranışlarıyla net biçimde izlenebilmektedir. 2 Mart 2022 tarihinde kabul edilen ve Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik saldırısını kınayan ES-11/1 sayılı kararda Kırgızistan çekimser oy kullanmıştır (BM, ES-11/1 Kararı, 2 Mart 2022). Benzer şekilde, 12 Ekim 2022 tarihinde Rusya’nın Ukrayna’nın dört bölgesini ilhak etmesini kınayan ES-11/4 sayılı kararda da tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Bu yaklaşımını 23 Şubat 2023 tarihli “Peace for Ukraine” başlıklı karar ve 24 Şubat 2025 tarihli “Barışa Giden Yol” ES-11/8 sayılı kararda da sürdürerek, her iki durumda da çekimser oy kullanmıştır (United Nations, 2023; UN Digital Library, 2023).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi’nin 4 Nisan 2024 tarihli 55. oturumunda kabul edilen A/HRC/RES/55/23 sayılı karar, Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’ya yönelik askeri müdahalesinin insan hakları üzerindeki etkilerini yeniden gündeme getirmiştir. Karar, önceki metinlerde yer alan temel değerlendirmeleri teyit etmenin ötesine geçerek, çatışmanın devam eden insani sonuçlarına odaklanmış ve güncel bir durum tablosu sunmuştur. Oylama sürecinde Kırgızistan’ın çekimser oy kullanması, ülkenin hem uluslararası hukuka bağlılığını hem de bölgesel dengeleri gözetme çabasını aynı anda yansıtan dikkatli bir tutum olarak değerlendirilmiştir (United Nations Human Rights Council, 2024).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi’nin 4 Nisan 2025 tarihinde gerçekleştirilen 58. oturumunda kabul edilen A/HRC/RES/58/24 sayılı karar, Ukrayna’daki insan hakları ihlallerine ilişkin önceki belgelerde yer alan temel hususları korumakla birlikte, güncel gelişmeler ve yeni vakalara dair önemli güncellemeler içermektedir. Kararda, savaşın devam eden insan hakları üzerindeki yıkıcı etkilerine dikkat çekilmiş ve uluslararası toplumun sorumluluklarını sürdürerek yerine getirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Oylama sonucunda 25 ülke karar lehine oy kullanırken, 4 ülke karşı oy vermiş ve 18 ülke çekimser kalmıştır (United Nations Human Rights Council, 2025).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından 8 Temmuz 2025 tarihinde kabul edilen A/HRC/RES/59/22 sayılı karar, Ukrayna’ya yönelik insan hakları alanında iş birliği ve teknik destek sağlanmasına odaklanan bir yaklaşımı benimsemiştir. Karar metninde, çatışma koşullarında insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için kapasite artırıcı faaliyetlerin taşıdığı önem özellikle vurgulanmıştır. Kırgızistan’ın çekimser kalması ise ülkenin dış politikasında izlediği temkinli denge arayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir (United Nations Human Rights of Council, 2025a).

2 Mart 2022 tarihli ve Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik saldırısını kınayan ES-11/1 sayılı kararda, Özbekistan oylamaya katılmamayı tercih ederek açık bir pozisyon almaktan kaçınmıştır. Karar, uluslararası toplumun geniş çoğunluğu tarafından desteklenmiş olmasına rağmen, Özbekistan’ın katılım göstermemesi, ülkenin tarafsızlık vurgusu taşıyan dış politika yaklaşımının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir (BM, ES-11/1 Kararı, 2 Mart 2022).

”

Kazakistan, 15 Aralık 2022 tarihinde Kırım ve Sivastopol'deki insan hakları ihlallerine ilişkin oylamada “hayır” oyu kullanarak, zaman zaman Moskova'nın pozisyonuna daha yakın bir çizgi izlediğini göstermiştir (AsiaPlus, 2022).

12 Ekim 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya ait dört bölgeyi ilhak girişimini kınayan ES-11/4 sayılı kararda ve 23 Şubat 2023'te Ukrayna'da barış çağrısı yapan ES-11/6 sayılı kararda Özbekistan, çekimser kalarak çatışmanın taraflarına yönelik doğrudan bir eleştiri yöneltmekten uzak durmuştur. Benzer şekilde, 24 Şubat 2025'te oylanan ve savaşın üçüncü yılına girerken barış sürecinin hızlandırılması çağrısını içeren ES-11/8 sayılı karar karşısında da çekimser tutumunu sürdürmüştür (United Nations, 2023; UN Digital Library, 2023).

Ancak dikkat çeken istisnai bir durum, 7 Nisan 2022 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte BM Genel Kurulu'nda Rusya'nın İnsan Hakları Konseyi üyeliğinin askıya alınmasına ilişkin ES-11/3 sayılı oylamada Özbekistan, bu kez doğrudan “hayır” oyu kullanmıştır (United Nations, 2022). Bu tercih, Özbekistan'ın Rusya ile ilişkilerine dair hassas dengeleri gözetme stratejisini ve kararlarını büyük ölçüde ülkenin stratejik önceliklerine göre şekillendirdiğini göstermektedir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi (HRC), 4 Mart 2022 tarihinde gerçekleştirdiği oturumda kabul edilen A/HRC/RES/49/1 sayılı kararla, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya karşı başlattığı geniş çaplı askerî müdahaleyi insan hakları perspektifinden değerlendirmiştir (United Nations Human Rights of Council, 2022). Oylama sürecinde Özbekistan, çekimser oy kullanarak tarafsız bir tavır sergilemiştir.

Bu tutum, ülkenin dış politikasında giderek belirginleşen çok yönlü denge arayışının ve Rusya ile ilişkilerde hassas bir denge gözetme stratejisinin somut bir göstergesidir.

Kazakistan, 2 Mart 2022, 12 Ekim 2022 ve 23 Şubat 2023 tarihlerinde yapılan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu oylamalarında çekimser kalarak, Rusya-Ukrayna Savaşı sürecinde tarafsız ve temkinli bir yaklaşım sergilemiştir (United Nations, 2023; UN Digital Library, 2023).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, 4 Nisan 2024 tarihinde gerçekleştirilen 55. oturumda A/HRC/RES/55/23 sayılı kararı kabul ederek, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya yönelik saldırısının insan hakları boyutunu yeniden gündeme taşımıştır. Kazakistan ise bu kararda çekimser kalmayı tercih etmiştir (United Nations Human Rights Council, 2024).

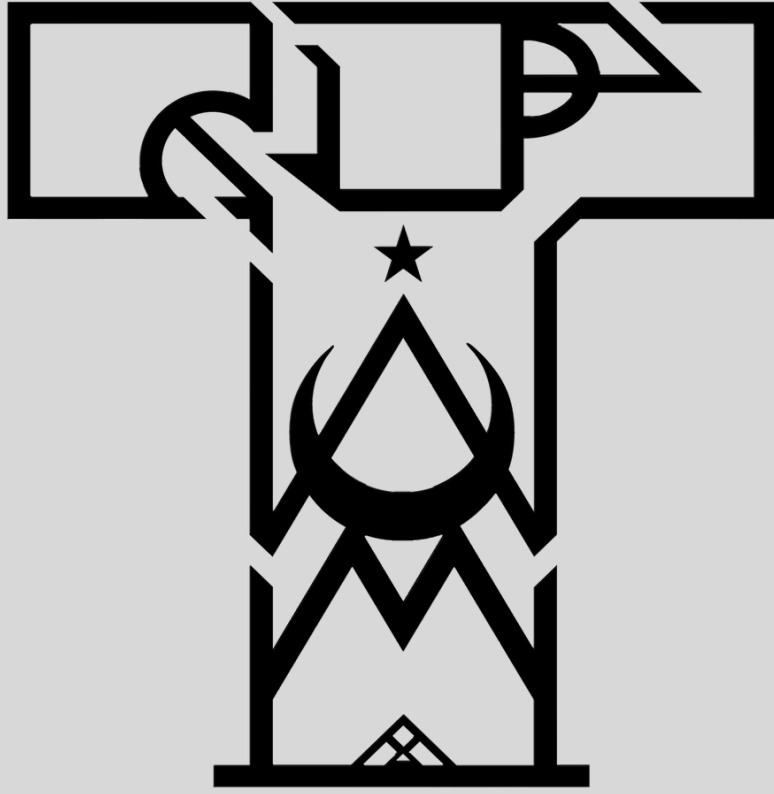
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

TDT, son yıllarda kurumsal kapasitesini artırmış, ekonomik ve kültürel iş birliği alanlarında istikrarlı bir bütünleşme eğrisi yakalamıştır. Bununla birlikte, örgütün siyasi entegrasyon süreci henüz istenen düzeyde olgunlaşmamıştır. Nahçıvan Anlaşması'nın (2009) getirdiği yapısal temeller ile Türk Dünyası 2040 Vizyonu'nun ortaya koyduğu ortak hedefler, üye devletler arasında önemli bir kurumsal çerçeve ve yönelim sağlamıştır. Ancak Rusya-Ukrayna Savaşı sırasında gözlemlenen farklı dış politika tutumları -Türkiye'nin aktif diplomatik girişimlerine karşılık Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın daha temkinli veya tarafsız yaklaşımları- teşkilatın siyasi bütünleşme boyutunda ortak hareket kabiliyetinin sınırlı kaldığını göstermiştir. Bu durum, TDT'nin ekonomik bağlantısallık ve kültürel diplomasi üzerinden güçlenmesine karşın, ortak dış politika üretme konusundaki reflekslerin şekillenme sürecinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu tablo, örgütün gelecekteki başarısının yalnızca kültürel yakınlık ve ekonomik iş birliğine değil, ilave olarak ortak güvenlik algısı ve tehdit tanımları etrafında şekillenecek stratejik bir uyumun tesisine bağlı olduğunu göstermektedir. Üye ülkelerin farklı jeopolitik konumları, Rusya ile ekonomik bağımlılık düzeyleri ve Batı ile kurdukları ilişkilerin çeşitliliği, siyasi birlik düşüncesinin kurumsallaşmasını zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin dengeleyici ve yönlendirici rolü, kısa vadede teşkilatın uluslararası görünürlüğünü güçlendirse de uzun vadeli bir bütünleşme için karar alma mekanizmalarının kurumsallaştırılması ve ortak dış politika zeminlerinin inşa edilmesi zorunlu görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Altymyshova, Z. & Omurov, J. (2025). Türk Devletleri Teşkilatı Kuruluşu ve Yapısı. Türk Devletleri Teşkilatı (Dünü, Bugünü, Yarını) Özel Sayısı: s. 41-64.
- Aslan, M. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşının Bir Yılı. İstanbul. SETA Yayınları. İstanbul.
- Aydıngün, A. & Aydıngün, İ. (2020) (ed.). Sovyet Sonrası Ukrayna'da Devlet, Toplum ve Siyaset: Değişen Dinamikler, Dönüşen Kimlikler. Terazi Yayıncılık. Ankara.
- Anadolu Ajansı (2023). "Tahıl Koridoru"ndan 1000'den fazla gemiyle 33 milyon tona yakın tahıl taşındı. (Erişim Tarihi: 28.02.2025).
- Asia Plus (2022). Kazakhstan votes against UN's resolution demanding Russia withdraw its military forces from Ukraine. (Erişim Tarihi: 21.05.2025).
- Barabanov, O. (2025). Results of the UN General Assembly vote on Ukraine in February 2025. (Erişim Tarihi: 07.04.2025).
- BBC (2023). Rusya-Ukrayna heyetleri İstanbul'da görüştü, Ukrayna Türkiye'nin garantör ülkeler arasında olmasını istedi. (Erişim Tarihi:04.04.2025).
- Center for Strategic and International Studies (CSIS). (2025). What role can Turkey play in Ukraine negotiations? (Erişim Tarihi: 04.04.2025).
- Çalışkan, F. (2022). Adım Adım Rusya Ukrayna Savaşı ve Üçüncü Tarafların Sürece Etkisi. Euro Politika. Sayı 14. s. 35-47.
- Hamzaoglu H., Çora H. & Mikail E. H. (2022). Institutional Development and Cooperation Mechanisms of the Organization of Turkic States. China-USA Business Review. 21(2), s. 62-69.
- Keşikçi, N. S. & Karaman, Ö. F. (2023). Türk Devletleri Teşkilatı ve Üyelerin Katılım Süreçleri: KKTC ve Türkmenistan Gözlemci Üyeleri. GAB Akademi. 3(2). 11-27.
- Kocaman, Ö. (2022). Türk Devletleri Teşkilatı: Stratejik Bir Bakış. Kriter Dergi. 7(73). (Erişim Tarihi: 20.02.2025).
- Mustofaev, M. (2022). The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional Challenges. Perceptions: Journal of International Affairs. 27(1). s. 105-120.
- Ngoc, N. M., Viet, D. T., Tien, N. H., Hiep, P. M., Anh, N. T., Anh, L. D. H., & Dung, V. T. P. (2022). Russia-Ukraine war and risks to global supply chains. International Journal of Mechanical Engineering, 7(6), 633-640.
- Özsoy, B. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşı ve Türk Devletleri Teşkilatı Ülkeleri. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies. 22(2). s. 549-576.
- Reuters (2024). Kremlin calls Stoltenberg's comments dangerous. (Erişim Tarihi: 10.02.2025).
- Sezer, S. (2024). Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Jeopolitik Sonuçları. Academic Review of Economics and Administrative Sciences Year. 17(1). s.158-180.
- Shevel, O. (2015). Russia and Near Abroad, Great Decisions. https://www.researchgatenet/publication-/274385776_Russia_and_the_Near_Abroad
- T.C. İletişim Başkanlığı (2025).
- Türk Devletleri Teşkilatı (2025).
- Türk Devletleri Teşkilatı (2025).
- United Nations Digital Library (2022). Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations:resolution / adopted by the General Assembly. (Erişim Tarihi: 30.03.2025).
- United Nations Digital Library (2023). Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. (Erişim Tarihi: 30.03.2025).
- United Nations Human Rights of Council (2022). Situation of human rights in Ukraine stemming from the Russian aggression: resolution / adopted by the Human Rights Council at its 49th session. (Erişim Tarihi: 24.07.2025).
- United Nations Human Rights of Council (2024). Situation of human rights in Ukraine stemming from the Russian aggression: resolution / adopted by the Human Rights Council at its 55th session. (Erişim Tarihi: 25.07.2025).
- United Nations Human Rights of Council (2025). Situation of human rights in Ukraine stemming from the Russian aggression: resolution / adopted by the Human Rights Council at its 58th session. (Erişim Tarihi: 28.07.2025).
- United Nations Human Rights of Council (2025a). Cooperation with and assistance to Ukraine in the field of human rights: resolution / adopted by the Human Rights Council at its 59th session. (Erişim Tarihi: 08.08.2025).
- United Nations News (2022). The Black Sea Grain Initiative: What it is, and why it's important for the World. (Erişim Tarihi: (2025, 02 10)).
- Uga.ua (2022). The War in Ukraine Is Creating the Greatest Global Food Crisis Since WWII, the U.N. Says. (Erişim Tarihi: 20.02.2025).
- Yenginar, A. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşının Bir Sonucu Olarak İmzalanan Tahıl Koridoru Anlaşmasının Montrö Boğazlar Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Journal of Marine and Engineering Technology (JOINMET). 2(2), s.101-110.

Türk Dış Politikası Araştırma Merkezi © 2025

www.tudpam.org